

De mens zorgt, de bij geneest • Imkeren met de Golzkast • Varroa en DWV •
Bijenhouden in Spanje • Dagboek van een imker (slot)

Bijenhouden

8e jaargang | 8
december 2014

8

Nederlandse BijenhoudersVereniging

NBV

Nederlandse
BijenhoudersVereniging

4 De mens zorgt, de bij geneest

29 Is biologisch imkeren in Nederland mogelijk?

en verder:

- 10 Struikmahonie

Praktisch

- 7 Een nieuwe rubriek voor beginners in 2015: Ervaringen van Ardine Korevaar en Henk van der Scheer
- 8 Imkeren met de Golzkast (3)

Nederlandse Bijenhoudersvereniging

- 11 Agenda | Cursussen | Vraag en aanbod | Familieberichten

Imkergemeenschap

- 12 Bijengezondheidscoördinatoren bijgepraat
- 14 Bijenhouden in Spanje: Vernieuwing in onzekere tijden
- 17 Dagboek van een imker - 8: Het bijenhouden is voor dit jaar echt afgelopen
- 17 Advies bestuivingsvergoeding Bijenvolken 2015
- 18 Ontmoetingsdag voor bestuivingimkers 17 januari 2015
- 19 Koninginnenteeltdag 31 januari 2015
- 19 Goed geschoten: NBV Bijen-bloembollen
- 20 Geslaagde cursisten 2014
- 22 Bijen op stand: Natuurbegraafplaats Slangenburch, Doetinchem

Onderzoek

- 23 Varroa en verkreukeldevleugelvirus: dodelijke combinatie voor bijen

Gelezen en gezien

- 26 Consumentenbond keurde honing uit de supermarkt
- 27 Plaatsing van een heg of schutting voor de kasten vermindert steekrisico
- 28 Geen bijen meer nodig voor nieuwe amandelrassen?

Lezers schrijven

- 26 Fundamentele kritiek
- 27 De overheid zijn wij
- 28 Plastic in honing?
- 30 Register 2014

Bijenhouden, vakblad voor bijenhouders

Jaargang 8, nummer 8, december 2014
ISSN 0926-3357.

Uitgegeven door de NBV. Verschijnt 8 keer per jaar, omstreeks 1/2, 15/3, 1/5, 15/6, 1/8, 15/9, 1/11, 15/12. Oplage 6.800 ex.

Redactie

Wietse Bruinsma, hoofdredacteur.
Bart de Coo, Kees van Heemert,
Henk van der Scheer, Rob Veeneklaas

Vaste medewerkers

Nienke de Jong (register), Ingrid Monderman

Redactie & administratie

Marga Canters (secr.),
Grintweg 273, 6704 AP Wageningen
t 0317 42 24 22 f 0317 42 41 80
e redactie@bijenhouders.nl

Niet-commerciële advertenties

in 'Vraag en aanbod' € 10 per 20 woorden, elk extra woord € 0,25. Uitsluitend voor particulieren met incidentele aanbiedingen. U ontvangt voor de kosten een factuur. Tarieven voor handelsadvertenties op aanvraag.

Alle in Bijenhouden gepubliceerde meningen en inzichten zijn voor rekening van de auteurs. De redactie beslist over plaatsing van kopij en behoudt zich het recht voor bijdragen zo nodig in te korten, te redigeren of een eigen reactie te plaatsen. De recentste versie van het Groene Boekje wordt aangehouden. Inhoud van advertenties en bijgesloten materiaal vallen buiten verantwoordelijkheid van de redactie. Over plaatsing van handelsadvertenties beslist de NBV. Overname artikelen en illustraties na voorafgaande toestemming van de redactie en met bronvermelding.

Digitale foto's (resolutie minstens 300 dpi bij 10x15 cm) per e-mail of upload.

Kopij uiterlijk 8 weken vóór de datum van verschijnen aan te leveren bij Marga Canters. Beknopte aankondigingen en berichten uit de vereniging uiterlijk 6 weken tevoren. Voor opgave van advertenties geldt vier weken. Tekst per e-mail.

Vormgeving en opmaak

GAW ontwerp en communicatie, Wageningen
Druk BDU Grafisch bedrijf, Barneveld
Omslagillustratie: 'Extracción y recolección', geschilderd door Leticia Gaspar García.
Foto Fundación Amigos de las Abejas

Eenvoudig imkeren?

Ik was op 8 november op de NVB-studiedag in Beilen. De zaal was overvol, er moesten zelfs stoelen bijgesleept worden. Zeker niet alleen maar oudere imkers onder de aanwezigen, en ook flink wat vrouwen in de zaal.

Het programma was gevarieerd en zeer de moeite waard. Onder de sprekers was ook Friedrich Pohl, van wie de derde aflevering in de reeks over de Golz-kast in dit nummer staat.

Een van de workshops tijdens de dag ging over het maken van afleggers. Gaandeweg werd de discussie behoorlijk ingewikkeld en technisch.

Een aanwezige, net begonnen, imker zei dat hij nog nooit een koningin had gezien. Ongeloof en enigszins schamper gelach in het publiek, maar waarom?, dacht ik bij mezelf. Zeker, op de beginnerscursus zou hem die vaardigheid ongetwijfeld bijgebracht worden, maar wat als je die om de een of andere reden (nog) niet gevolgd hebt? En wat, als je ondanks de cursus toch niet zo goed blijkt te zijn in het vinden van moeren?

Sommige aspecten van het imkeren zijn inderdaad moeilijk. Ook ik vind het moeilijk om de koningin te vinden in een kast vol bruisende bijen, zeker als ik de moer niet gemerkt heb. Des te groter is het gevoel van tevredenheid als je haar dan alsnog vindt...

Imkers hebben soms de neiging om hun stiel naar hartelust te compileren. Daarmee wijzen we nieuwkomers nadrukkelijk op hun plaats en maken we ze duidelijk dat ze nog heel veel te leren hebben. Ik vind dat niet een houding die nieuwkomers het gevoel geeft dat ze er ook bij horen.

Ik geloof dat ik ooit ergens gelezen heb dat het verregaand (maar niet helemaal!) mogelijk moet zijn om te imkeren zonder ooit doelbewust de moer te zoeken. Trouwens, ik kan me niet voorstellen dat professionele imkers met 500-1000 volken de tijd kunnen vinden om de moer te zoeken, anders dan wanneer strikt noodzakelijk, dus is het zwak ontwikkeld zijn van deze vaardigheid minder ernstig dan men op het eerste gezicht wel zou kunnen denken.

Ik pleit er niet voor om op deze manier te gaan imkeren, maar wel om ons te verplaatsen in de noden en verwachtingen van beginnende imkers, of van die imkers die de honingbij weliswaar een prachtig en uniek wezen vinden maar de imkerij niet zo intensief willen bedrijven. De dag in Beilen toonde mij weer eens wat een groot aantal geïnteresseerde imkers we in Nederland hebben. De toestroom aan nieuwe imkers die gidsing nodig hebben, is ook enorm. Naast de beginnerscursus hebben die ook informatie nodig wanneer ze eenmaal alleen aan de slag moeten.

Daar gaan we wat aan doen. Vanaf januari 2015 starten we een nieuwe beginnersrubriek op, verzorgd door Ardine Korevaar en Henk van der Scheer. Zij geven in dit nummer alvast een inzage in wat gaat komen. Om maar wat te noemen: geen van beiden bedrijft serieuze koninginnenteelt. Ik wil maar zeggen: het kan ook zonder...

Wietse Bruinsma
hoofdredacteur

Over het fenomeen 'zorgimkerij'

De mens zorgt, de bij geneest

tekst Bart de Coo,
foto's Dick van Leeuwen

Dick van Leeuwen uit Geldermalsen deed het idee voor zijn succesvolle 'zorgimkerij' op bij Marcel en Madeleine Hallmans van Imkerij Immenhof in Heumen. Die bestierden al veel langer een dergelijke onderneming. Alleen gebruikten zij de term 'zorgimkerij' nog niet. Ook Ferry Schutzelaars uit Haarlem houdt zich al heel wat jaren bezig met het fenomeen en Ingrid Kerkvliet uit Nijmegen onderhoudt het project Stadsbijen sinds enkele jaren. Zorgimkerijen zijn bedrijven en zorginstellingen waar allerlei mensen in een imkersbedrijf een nuttige dagbesteding vinden. Denk aan verslaafden en ex-verslaafden, daklozen, mensen met een verstandelijke beperking, mensen die om welke reden dan ook zijn vastgedraaid of leerlingen van de praktijkschool. Soms is de imkerij slechts een onderdeel van het bedrijf of de instelling, zoals het geval is bij veel 'zorgboerderijen', waarvan ons land er meer dan 700 telt.

Dick werkt bij een zorginstelling als projectleider. Ooit stelde hij aan zijn werkgever voor om de bijen in te zetten als dagbesteding voor mensen met een verstandelijke beperking. Na de nodige omzwervingen kwam hij met de cliënten uiteindelijk terecht in een gigantische boerderij op het landgoed Mariënwaerd, eigendom van de deftige familie Van Verschuer die

het sinds 1734 bezit. Dick schrok zich kapot bij de eerste aanblik van de omvang van het gebouw: hij ging zo ongeveer van 35 naar 350 vierkante meter bedrijfsruimte. Toch was het historische gebouw binnen twee maanden gebruiksklaar en inmiddels is er al weer een tweede ruimte in gebruik genomen. De grond ertussenin en eromheen verandert langzaam maar zeker in drachtplantentuin, padentuin en kleurentuin, deels gefinancierd door de Rabobank. Er werken nu zo'n twintig mensen met een verstandelijke beperking.

Zorgimkerijen zijn bepaald geen hype. Ferry Schutzelaars voert al zeker 25 jaar een zorgimkerij, waar sinds enige tijd ook bijenkasten gebouwd worden. Ferry werkt voor de Borgstichting, die deel uitmaakt van de antroposofische zorginstelling Lievegoed. Het gebouw van de Borgstichting staat aan de uiterste rand van Haarlem. Er ligt een flinke lap grond omheen; de kleine perceeltjes en groentebedjes liggen er strak onderhouden bij. Het geheel is omgeven door nieuwbouw, waardoor het complex inderdaad veel wegheeft van een rustoord, een vluchtheuvel. Ferry begeleidt een 'therapeutische werkgemeenschap' die gevormd wordt door mensen die het om welke reden dan ook niet meer lukt om hun leven structuur te geven.

Ingrid Kerkvliet, ondernemer in projecten op het

gebied van duurzaamheid, heeft met de Gelderse Natuur- en Milieufederatie (GNMF) en IrisZorg het project 'Stadsbijen' in het leven geroepen. Ze bekomert zich graag om de bijen en ze had al eens een zaaiactie georganiseerd, waarbij ze geholpen werd door cliënten van IrisZorg, een zorginstelling op het gebied van verslaving die vooral in Gelderland actief is. Bij IrisZorg zagen ze in de bijenteelt een interessante dagbesteding voor cliënten, waarbij Ingrid ook nog eens haar kans schoon zag om de bij en haar leefomgeving onder de aandacht te brengen. 'We wilden de zorg voor mensen combineren met die voor de bijen, het sociale met het groene dus', zegt Ingrid.

Bijenwerk

Dick: 'We leveren onze cliënten verschillende soorten dagbesteding. We maken kastjes voor solitaire bijen, we voorzien jam- en chutneypotten van een 'mutsje', we maken dompelkaarsen van was en we stoppen grote hoeveelheden honing in potjes. Dat zijn de dagelijkse bezigheden, maar je kunt je voorstellen dat er in de tuin en rondom de bijen voortdurend van alles te doen is. Nee, we zitten nou niet bepaald verlegen om werk. We hebben het wel over mensen met een beperking, dus het moet telkens werk zijn dat bij iemands vermogens past. Ondertussen moet ik erop toezien dat het werk schoon en veilig gebeurt.' In de vijf jaar dat de zorgimkerij op het landgoed zit is die gigantisch gegroeid. 'We verkochten vijf jaar geleden ongeveer twee ton honing per jaar, nu kruipt dat naar de tien ton!'

Onder leiding van Ferry bouwen de cliënten - de 'deelnemers' zeggen ze in Haarlem - rieten en strooi- en lattenkasten, de laatste met fraai vlechtwerk aan de lange zijden en nog fraaiers houtsnijwerk rondom het vlieggat. De kasten worden gebouwd voor bijenbedrijf De Werkbij, dat sinds kort in het gebouw van de Borgstichting een verkooppunt heeft. Stadsbijen heeft in Nijmegen bijvoorbeeld volken staan op het dak van het stadhuis en in de tuin van het bekende hotel en kuuroord Sanadome en in Arnhem bij het bedrijf ISDN. Cliëntenbegeleider Fred Schattevoet van IrisZorg is imker. Hij verzorgt met cliënten de bijenvolken, zo nu en dan bijgestaan door leden van de NBV-afdeling Nijmegen.

Geschikte bijen

Wat maakt de bijenteelt zo geschikt voor dit soort ondernemingen in de zorg? Ferry heeft zijn antwoord klaar: 'Bijna ieder mens is heel erg geïnteresseerd in de wereld van de bijen, omdat de bijenwereld natuurlijk zo wonderlijk in elkaar zit. Het triggert bijna iedereen. Er is altijd onmiddellijk interesse. Het leeft ook in de gedachten van mensen vanwege de nare berichtgeving. De zwermtijd is helemaal een feest. Dan raakt iedereen enthousiast. Ja, bijen zijn uiterst therapeutisch. Er is niets therapeutischer dan een

Lattenkasten, vervaardigd voor De Werkbij

Ferry Schutzelaars in de bijenstal van de Borgstichting

.....

IrisZorg heeft ook een filmschool waar cliënten onder leiding van professionals filmpjes leren maken. Sommige van die filmpjes gaan over Stadsbijen. U kunt ze bekijken op www.stadsbijen.nl. Ook op de site van de Zorgimkerij staat een bijzonder filmpje waarin de gang van zaken op het landgoed Mariënwaerd mooi in beeld wordt gebracht. Zie www.dezorgimkerij.nl.

.....

bijenvolk. Ook de steken zijn therapeutisch.' Ferry lacht er hartelijk om, maar hij meent het wel. Maar er is voor Ferry meer wat de bijen geschikt maakt voor zijn deelnemers. Hij vertelt verder: 'Onze deelnemers kunnen hun dag geen structuur geven. Ze komen hier voor een dagbesteding. Wij noemen dat 'beschermd werken'. Ze komen hier om te werken voor een ander. Voor het bijenhouden zijn de deelnemers vaak niet 'stevig' en vakbekwaam genoeg, maar er is rondom de bijenteelt werk zat. En bovendien, waarom kiest een imker voor bijen? Het enthousiasme van de imker heeft ook op onze deelnemers zijn effect. Als mens wil je je ergens mee verbinden. Imkeren heeft iets ambachtelijks. In de moderne tijd waarin alles steeds meer gespeciali-

Activiteiten binnen de Zorgimkerij op landgoed Mariënwaardt.

seerd is, zie je dat mensen in hun vrije tijd via een ambacht willen 'gronden', een beetje 'tot zichzelf willen komen', als je begrijpt wat ik bedoel. Oude auto's opknappen bijvoorbeeld. Ieder mens zoekt iets waar die gezond van wordt, heel van wordt. Je zou kunnen zeggen dat alle gespecialiseerde werkzaamheden waar gezonde mensen zich de hele dag mee bezig houden, arbeidsdeling, ze een klein beetje 'ziek' maakt. In het weekeinde kom je weer tot jezelf. Het ambachtelijke heeft vaak een gezondmakend effect, omdat de ambachtsman het geheel overziet; iemand met gespecialiseerd werk kan dat overzicht verliezen en dat kan leiden tot uitval.'

Dick van Leeuwen heeft te maken met een heel ander publiek en daarvoor lijkt het eentonige en voorspelbare nu juist wel heilzaam te zijn. Voor mensen met een verstandelijke beperking, waaronder zich veel mensen bevinden met een aan autisme verwante stoornis, kan onvoorspelbaarheid leiden tot grote onrust. 'Als ik aankondig dat we de volgende dag de bijen in gaan en het blijkt pestweer te zijn, man, paniek! Chaos!' vertelt Dick.

Verhalen

Verslaafden en ex-verslaafden doen dankzij de bijenteelt helemaal mooie ervaringen op. Ingrid Kerkvliet: 'Onze cliënten komen nu op plaatsen waar ze normaal niet komen en dat leidt tot bijzondere dingen. Een treffend voorbeeld is het stadhuis van Nijmegen. Normaal mag je daar niet komen. Dankzij de bijen op het dak wel, en zo komen ze op weg naar het dak in contact met ambtenaren. Opeens stelt een ambtenaar belangstellende vragen over de bijen bij het koffiezetapparaat, terwijl diezelfde ambtenaar de cliënten voortdurend aansprak op hun problemen. De bijen geven onze cliënten een eigen verhaal; voor de verandering zijn zij nu zelf eens niét het verhaal!' 'Er is bijvoorbeeld een cliënt die de bijen zo machtig interessant vindt dat ze hem weten te motiveren om tijdelijk van de drank af te blijven. We willen natuurlijk niet op stap met iemand die dronken is en afgezien daarvan is het niet slim om met een alcoholvlucht om je heen bij de bijen te komen: daar worden de bijen stekkerig van. Ik hoor ook van een hulpimker dat hij zo rustig wordt als hij met de bijen werkt. We vonden het ook belangrijk dat je bij het werken met de bijen buiten bent. Maar bijen hebben ook praktische voordelen: ze verzorgen zichzelf; zó veel omkijken heb je er niet naar. Met het bijenproject komen we ook nog eens geregeld positief in het nieuws, wat onze cliënten, maar ook IrisZorg, een goed gevoel bezorgt.' ●

Een nieuwe rubriek voor beginners in 2015!

Ervaringen van Ardine Korevaar en Henk van der Scheer

De redactie van 'Bijenhouden' vindt dat een beginnersrubriek met enige regelmaat, het liefst om het jaar, op het programma zou moeten staan. In 2015 zullen Ardine Korevaar en Henk van der Scheer zo'n rubriek verzorgen. In de rubriek wordt het bijenseizoen gevolgd, met in elk nummer van 'Bijenhouden' praktijktips voor de daaropvolgende zes weken.

Even voorstellen

Allebei houden we bijen in spaarkasten, we "Aalsteren aangepast" en we winnen honing. Serieuze koninginnen-teelt is aan ons niet besteed. Wel telen we zo veel mogelijk na van de beste volken en proberen we stekelige volken 'weg te werken' door koninginnen te vervangen. Abnormale wintersterfte (verlies van volken) kennen we niet, maar daarover later meer.

In de komende beginnersrubriek willen we vooral schrijven voor beginners die de basis cursus hebben gevolgd en vervolgens zelfstandig aan de slag gaan, mogelijk met het zweet in de handen. Dat zweet hadden wij indertijd ook. Maar we imkeren nog steeds met veel plezier en wensen dat plezier ook alle beginners toe. Wat de inhoud van de rubriek betreft houden we het simpel: er komt in elke aflevering een 'basisrecept' compleet met een 'lijstje met werkzaamheden' voor de handelingen die noodzakelijk zijn in de betreffende periode. Daarnaast proberen we enkele variaties mee te geven die vooral ingegeven zullen zijn door diverse weersomstandigheden en diversiteit in dracht. Dat zijn twee belangrijke factoren die beslissingen ten aanzien van de activiteiten met de bijen kunnen beïnvloeden.

Er leiden meerdere wegen naar Rome en elke imker die u spreekt zal u andere adviezen en/of methoden aanreiken. In het begin kan dat knap verwarrend zijn. Vandaar ons 'basisrecept', we hopen dat dat houvast biedt. U zult in de komende jaren een manier leren vinden die het best past bij uw

Henk: ik ben al ruim 35 jaar imker en maak sinds juni 2007 deel uit van de redactie van 'Bijenhouden'. Mijn ervaring met beginners bestaat vooral uit de praktijkbegeleiding die ik geef bij de basis cursussen. Ik houd ongeveer 20 volken, waarvan er een aantal verhuurd wordt voor bestuivingsdoel-einden.

Ardine: het is zo'n acht jaar geleden dat ik voor het eerst alleen, vertwijfeld, een dekplank lichtte. De eerste jaren had ik zo ongeveer meer vragen dan bijen. In 2011 zijn een aantal van die vragen in 'Bijenhouden' behandeld in de beginnersrubriek 'Dilemma's'. Ik heb 6 tot 8 volken en volgde uit interesse de cursus voor bestuivings-imker.

voorkeuren en mogelijkheden als imker. Het leuke is dat de bijen u blijven verrassen door het steeds net weer iets anders te doen dan u verwacht.

.....
 We stellen het zeer op prijs als u ons en 'Bijenhouden' laat weten of en hoe het 'basisrecept' behulpzaam is. Gewoon even een mailtje (redactie@bijenhouders.nl) of een briefje naar de redactie p.a. Bijenhuis, Wageningen.

We gaan er vanuit dat u plezier aan uw bijen wilt beleven en een paar potjes honing hoopt te winnen. Wilt u volken verhuren voor de bestuiving van gewassen, doe dat dan samen met een ervaren bestuivingsimker want samenwerken is een schone zaak. Probeer een mentor te vinden binnen de vereniging. Ook op het imkerforum (www.bijenhouden.nl) kunt u terecht met vragen. En bedenkt: domme vragen bestaan niet, wel verkeerde antwoorden. ●

Imkeren met de Golzkast (3)

Tekst en foto's dr. Friedrich Pohl, vertaling Wietse Bruinsma

(Vervolg van deel 2, *Bijenhouden* 2014 nr. 7, november, blz. 10-11)

Afleggers maken

Meestal combineer ik het maken van afleggers met de eerste honingooft, eind mei of begin juni. Broedafleggers zijn eenvoudig te maken en dienen ter vergroting van de bijenstand of als reservevolken. Tegelijkertijd wordt de varroapopulatie in de productievolken er door verkleind.

Hoe later in juni de broedafleggers gemaakt worden hoe groter het aantal

plus wat open broed, alle opzittende bijen, 2 ramen met voer en 2 ramen met kunstraat.

Ik maak de afleggers liefst 's avonds. Zo kan de aflegger direct op de stand worden opgesteld, met verkleind vlieggat (2 cm breedte). Vaak gebruik ik broedramen uit twee verschillende volken, als de volken tenminste geen sterke zwermduft hebben. Zo kan ik selecteren door het merken van de broedramen afkomstig uit het beste volk. Voordat de doppen uitkomen worden de niet gewenste doppen weggebroken. Het is natuurlijk ook mogelijk om de extra doppen uit te snijden om daarmee bevruchtungskastjes te vullen. De afleggers moeten continu genoeg voer tot hun beschikking hebben. Voederdeeg kan men tussen de raten drukken. Bij gebruik van vloeibaar voer kan men een opengesneden melkpak of plastic fles gebruiken, gevuld met stro of voorzien van een klimvoorziening voor de bijen. De bijen kunnen goed overwinteren op 10-12 ramen. Natuurlijk kan men de bijen ook overzetten in een grotere kast.

Om de varroa te bestrijden kunnen de afleggers na het uitlopen van het broed

behandeld worden:

- door de bijen te besproeien met een 15% melkzuuroplossing;
- door te druppelen met een 3,5% oxaalzuuroplossing;
- of door een sponsdoek met 60% mierenzuuroplossing bovenop de raampjes te leggen (2 ml per raampje; de varroaschuiflade moet hierbij gesloten blijven).

Afleggers met Mini-Plus raampjes maken

Bij koninginnenteelt worden vaak Mini-Plus bevruchtungskastjes gebruikt. Twee Mini-Plusraampjes op elkaar met een toplat passen precies in de Golzkast. Zo kunnen broedafleggers uit Mini-Plus kastjes gemaakt worden die dan later in een Golzkast worden ondergebracht.

De Mini-Plus kastjes zijn erg nuttig voor teelt en beoordeling van koninginnen die in deze eenheden hun kwaliteit kunnen tonen of als reservemoer kunnen worden aangehouden.

Schudzwerm gecombineerd met honingooft

De bijen van honingramen kunnen gebruikt worden voor het maken van ca. 1,5 kg zware schudzwermen. Voor een

Broedaflegger

Voeren met suikerdeeg tussen de raten

te gebruiken broedramen moet zijn. Alleen op deze manier kunnen de afleggers sterk genoeg voor de inwintering worden. In mei gebruik ik zelfgebouwde 5-raamskastjes, of 10-ramers die met een schot in tweeën zijn gedeeld. In juni moeten de te gebruiken kasten ruimte voor 10-12 ramen hebben, want een aflegger in juni bestaat uit minstens 5 ramen met uitlopend broed,

Een schudzwerm maken

schudzwerm is een jonge, bevruchte moeder nodig. Het huisvesten van een schudzwerm gebeurt op dezelfde wijze als bij een natuurzwerm, met kunststraat en daarnaast nog enige onbebroede uitgebouwde ramen. Vloeibaar voer is absoluut noodzakelijk voor de voor spoedige ontwikkeling van de schudzwerm. Behandeling tegen varroa is meestal pas in de vroege zomer nodig, tegelijk met de productievolken, maar het is belangrijk om de natuurlijke mijtenval in de gaten te houden.

Pro's en contra's van de Golzkast:

- + Vorming van afleggers in speciale afleggerkasten met dezelfde raamafmetingen.
- + Vorming van afleggers gecombineerd met koninginnenteelt in Mini-Plus kastjes.
- + Vorming van kunstzwermen in combinatie met de honingooogst.
- Maken van vliegers en tussenafleggers is niet mogelijk.

Voor de honingooogst moeten de raampjes één voor één uit de honingkamer, en eventueel ook uit de broedkamer, genomen worden. Ikzelf geef er de voorkeur aan om genoeg honing (2 tot 4 ramen) in de broedkamer te laten, als randramen, voor zover er op de ramen met broed geen grote honingkransen aanwezig zijn, zodat het volk ook bij perioden met slecht weer over genoeg voer beschikt.

Meestal heb ik bij de laatste controle vóór de oogst de honingramen al in de honingkamer bijeengezet. Ramen met onrijpe honing worden aan de rand van de honingkamer geplaatst of uitgewisseld tegen ramen met rijpe

honing zonder broed uit de broedkamer. Tijdens het oogsten probeer ik zo snel mogelijk te werken om de ramen nog warm in de slingeruimte te krijgen en op de stand roverij zoveel mogelijk te vermijden.

Bijen afvegen

Het is het beste om de bijen van de honingramen niet direct in de kast terug te vegen, want dan lopen ze over naar de eraanstaande liggende ramen. Zo zouden ze meerdere malen van de raampjes geveegd worden, met alle gevolgen van dien. Een lege emmer, voor de helft met een plaat afgedekt, vangt de meeste bijen op – slechts enkele vliegen terug naar de kast. Nog effectiever is het gebruik van een kunstzwermkast met een trechter. Bij grotere standen kan men het werk behoorlijk verminderen door een bijenveegmachine te gebruiken. De geoogste ramen komen direct in een volledig afgesloten transportkastje. De afgeveegde bijen worden met wat water besproeid en dan in een open ruimte in de honingkamer teruggestort.

Hoeveel honingramen u kunt oogsten hangt af van de mate van rijpheid van de honing. Ik bepaal die door het raam te stoten. Vuistregel is dat rond negen dagen na een dracht de honing in voldoende grote volken rijp is om geoogst te worden. Meestal oogst ik slechts twee keer per jaar: eind mei/begin juni de voorjaarsdracht en midden juli de zomerdracht. Er zijn immers die tussendoor honingramen oogsten en slingeren, maar ik houd niet van dat extra werk en bovendien het meermalen reinigen van de slingeruimte! Het teruggeven van de geslingerde

raampjes kan men het beste 's avonds doen om roverij te vermijden. De oogst op mijn stand hangt vooral af van het weer, want de vele tuintjes en de lindelanen bij mij in de buurt zijn op zich goede nectarbronnen. Ik denk dat ik per volk gemiddeld zo'n 30-50 kg honing oogst. Als ik met de bijen zou reizen zou de opbrengst ongetwijfeld nog hoger zijn.

Nog een tip: om restvoer in het voorjaar te vermijden neem ik overtollige voer-ramen weg. Ze dienen later als voer-ramen voor de afleggers.

Inspectie van volk - zonder tillen van kasten

Pro's en contra's van de Golzkast bij de honingooogst:

- + Wegnemen van zware honingkamers niet nodig.
- + Moerrooster is altijd aanwezig, dus geen broed in de honingramen.
- + Afgeveegde bijen worden direct in de honingkamer teruggeveegd.
- Oogsten van complete honingkamers niet mogelijk.
- Gebruik van bijenvlucht niet mogelijk.
- Speciale transportkist voor geoogste ramen nodig. ●

Drachtplant

Struikmahonie

Laatste drachtplant-van-de maand voor dit kalenderjaar of eigenlijk de eerste plant in het nieuwe jaar: de struikmahonie, of *Berberis japonica*. Bloeitijd november – april.

Tekst en foto Rob Veeneklaas

'Winterhard' is het woord dat bij mij opkomt bij de mahoniestruik, om een aantal redenen. Als hoveniersterm is de aanduiding correct. De mahoniestruik overleeft gemakkelijk strenge winters. Denk maar aan beelden met sneeuw op de blaadjes van de hulst en mahoniestruik. De struik heeft ook een hard uiterlijk met zijn harde donkergroene stekelige blaadjes. En ik associeer mahonie met hard hout. En dat moeten we even recht zetten. Ten eerste is de mahoniestruik zoals we die kennen uit parken en tuinen een heel andere plant dan de mahonieboom die het mahoniehout levert. De Latijnse benaming van de mahoniestruik (ook wel struikmahonie) is *Berberis japonica*; de soort behoort tot de berberisfamilie en is afkomstig uit Taiwan. Mahoniehout komt meestal van een tropische boom, *Swietenia mahagoni* of *S. macrophylla* geheten, die behoort tot een heel andere familie. Bovendien is mahoniehout helemaal niet zo hard. Het komt waarschijnlijk doordat ik bij mahoniehout denk aan statige en degelijke kasten, tafels en stoelen uit grootmoeders tijd. Het blijkt dat die zelden van massief mahonie gemaakt werden, maar alleen van een laagje mahoniefineer voorzien werden.

In Nederland vinden we vooral twee verschillende soorten mahonia's: de mahoniestruik (*Berberis japonica*) met veelal als ras 'Winter Sun' - in hovenierskringen mahonie Winter Sun genoemd en daarnaast de mahonie met de bollere bloemetjes (*M. aquifolium*). De mahoniestruik wordt wel drie meter hoog en bloeit in het najaar. De zus-

Drachtplant Mahonie

tersoort mahonie wordt maar hooguit anderhalve meter hoog en bloeit in het voorjaar. De mahonie staat ook bekend onder de naam druifjesstruik vanwege de blauwe besjes in het najaar.

Een drachtplant in december lijkt nutteloos, want de bijen horen dan in de kast op de tros te zitten. Uitvliegen naar aantrekkelijke gele bloemtrossen kan in de kou dodelijk zijn voor nieuwsgierige werkbijen. Maar met de huidige zachte winters is een beetje dracht tijdens de 'winterrust' misschien toch wel gunstig. Zowel in december als op mooie dagen in januari en februari heb

ik bijen enthousiast zien foerageren op de mahoniestruiken bij ons in het park. En natuurlijk ook de aardhommels, die altijd als een van de eerste op zoek zijn naar stuifmeel en nectar. Ook bij vogels is de struikmahonie in trek: onder andere merels vinden de licht bittere besjes lekker.

Kortom, een veelzijdige drachtplant die bovendien niet kieskeurig is in grondsoort of temperatuur, weinig onderhoud vraagt en daarom veel wordt gebruikt als onderbegroeiing in parken met bomen. ●

De mail van voorzitter Jan Dommerholt komt deze maand te vervallen.

Agenda

(Uitgebreide informatie op onze website)

17 januari Wageningen

NBV Bestuivingsdag, zie elders in dit nummer.

23 januari Ruinen

Lezing door Frens Pries uit Utrecht over 'Bijengezondheid', o.a. over de rol van varroa bij het verspreiden van virussen, het voorkomen van virussen (DWV, CBP, ABPV) bij bijen in de herfst en de kans op een goede uitwintering. De heer Pries is moleculair celbioloog en virusonderzoeker. Hij is momenteel docent bio-research, life sciences en chemistry en daarnaast imker. **a** 20.00 u, Zaal Kuik, Brink 18. Toegang gratis.

Inl.: Roel Broekman, secr., **t** 0522-451290, **e** roel_broekman@hotmail.com.

31 januari Austerlitz

Koninginnenteeltdag, zie elders in dit nummer.

7 februari Noordlaren

Jaarvergadering Buckfast Belangen Verenigd afd. Noord in 'De Hoeksteen', Lageweg 45/A 9479 PA, van 10.00-15.30 u, entree € 5,-. Inl. L. Hamming, **t** 050-4095800, **e** havonagele@hetnet.nl.

21 februari Wageningen

Bijeenkomst 10.00 u groepen en hoofdbestuur NBV.

27 februari Ruinen

Jaarvergadering. Na de pauze een lezing van heide-imker, de heer G. Otten uit Nunspeet. **a** 20.00 u, Zaal Kuik, Brink 18. Toegang gratis. Inl.: Roel Broekman, secr. **t** 0522-451290, **e** roel_broekman@hotmail.com of Eiso Eizinga, vz., **t** 0522-481891, **e** eweizinga@gmail.com.

14 maart Zeist

BD-imkerdag. Info volgt.

27 maart Ruinen

De nationale Bijenboelavond in Zaal Kuik, Brink 18. De aangeboden waar moet met bijhouden te maken hebben. Inbreng goederen do. 26 maart of in overleg. Zaal open 18.30 u om de artikelen te bekijken en aanvang veiling om 20.00 u precies! Inl. en opgave veilingartikelen: Roel Broekman, Ruinerweg 51, 7958 RB Koekange, **t** 0522 451290, **e** roel_broekman@hotmail.com.

28 maart Etten-Leur

Bijen- en natuurmarkt bij Hof van den Houten winkelcentrum. Aanvang 8.30 uur, tot 16.00 u. Verkoop bijenvolken en bijenproducten. Inl.: **m** 06-30280783, **e** voorzitter@bijengilde.nl.

25 april Wageningen

Algemene Ledenvergadering NBV, aanvang 10.00 u.

11 en 12 juli landelijk

Landelijke Open Imkerijdagen NBV.

Cursussen

(Niet alle cursussen staan hieronder; de volledige lijst staat op www.bijenhouders.nl/cursussen)

Vervolg cursussen Bijhouden:

Amstelland: start februari 2015, kosten € 200,-. Inl. Henk Kooij, **t** 020-6452285, **e** hskooij@hetnet.nl.

Eelde: start februari 2015, kosten € 150,-. Inl. Jaap Smit, **t** 050-3092668, **e** j.smit16@lijbrandt.nl.

Horst: Inl.: Jacques Bielen, **m** 06-51277632, **e** zoemhukske_horst@hetnet.nl.

Midden-Brabant: start 16 januari 2015, kosten € 170,-. Leraren: Mari van Iersel, Bert Lemmens en Wim van den Oord. Inl. Attie-Jan Grasso, **m** 06-53314343, **e** a.j.grasso@xs4all.nl.

NB: Ook cursussen in het buitenland kunnen nu aangemeld worden via onze website (www.bijenhouders.nl/cursussen). Wel dient de leraar geregistreerd te zijn bij de NBV als leraar Bijenteelt-A.

Familieberichten

Op 25 juli 2014 is op 64-jarige leeftijd overleden ons zeer gewaardeerde lid

MICHEL MANS

Chiel was een regelmatig bezoeker van onze vergaderingen, tevens was hij als voorzitter regelmatig present op de kringvergaderingen. Hij was een enthousiast imker en een groot natuurliefhebber. Op zijn erf zag je een groot aantal dieren rondscharrelen, ook stonden er veel soorten vruchtbomen. Voor hulp of goede raad kon je bij Chiel altijd aankloppen.

Wij wensen zijn vrouw Ria en de kinderen veel sterkte toe met dit verlies.

Bestuur en leden

NBV afd. Veendam e.O.

Vraag & aanbod

Te koop gevraagd: goede gebruikte zwarte

vulkaanberoker en elektrisch ontzegelmes. Inl.: Jef Bormans, **m** 06-51066244, **e** bormans-fruit@kpnplanet.nl.

Tetradium danielii, bijenboom.

Plantgoed 40-60 cm, bloeit juni-aug., Inl. **m** 06-52246563 (Zwiggelte Dr.).

Bezoekerscentrum Imkerij Immenhof.

Omvat een imkerij, wijngaard, tuinen, expositieruimte met permanente expositie, terras en plantenverkoop. Een uniek en gezellig uitstapje voor uw vereniging, familie of bedrijf. Voor meer info: **i** www.imkerij-immenhof.nl of **t** 024-35 84 543. Gonnie en Marcel Hallmans, Rijksweg 224, Molenhoek/Heumen.

Te koop: boek: 'Bloemen voor bijen', per

doos 64 exemplaren 64 x € 2,50 = € 160,- + verzend- en afhandelingskosten € 15,- = € 175,-.

Info: **i** www.imkersverenigingbrummen.nl, bestellen bij **e** sec.vandebijenclub@live.nl.

Bijengezondheidscoördinatie

Tekst Henk van der Scheer

Tijdens de bijeenkomst op 25 oktober 2014 in het 'Schip van Blaauw' te Wageningen werd een gevarieerd programma aangeboden. De coördinatoren werden bijgepraat door Sjef van der Steen (Bijen@wur), Toon Driessen (NVWA, Utrecht), Henk van der Scheer (NBV-commissie Bijengezondheid) en Koos Biesmeijer (Naturalis, Leiden). Powerpointpresentaties van de inleiders komen op de website van onze vereniging.

Wintervoer

Sjef van der Steen vertelde uitvoerig over effecten van verschillende soorten wintervoer op de overwintering van honingbijen. Er kwamen zoveel details naar voren dat een apart verhaal voor de lezers van Bijenhouden op zijn

plaats is. "Niet alle suikers zijn goed voor de bijen. Sommige suikers zijn onverteerbaar en andere zelfs giftig en ook dient de imker bedacht te zijn op een teveel aan HMF in invertsuikers.", vertelde Sjef.

Spuitschade

Het aspect spuitschade werd belicht door Toon Driessen. Hij ging in op de werkwijze van de dienst. Hoofddoel is om overtredingen op te sporen. Inspecteurs proberen altijd zo snel mogelijk te reageren op meldingen, liefst nog dezelfde dag, om bijenmonsters veilig te stellen. Zelfgenomen monsters hebben geen rechtsgeldigheid! Sinds begin 2014 worden alle verdachte bijenmonsters onderzocht op aanwezigheid van bestrijdingsmiddelen. De

toets kan ongeveer 280 verschillende stoffen detecteren. Helaas worden de daders lang niet altijd achterhaald.

Strips met mierenzuur

In Duitsland, Engeland en Frankrijk zijn strips met mierenzuur, zogeheten 'Mite Away Quick Strips' (MAQS), in de handel ter bestrijding van varroamijten. Henk van der Scheer vertelde over de ervaringen daar. Bezwaren, zoals geuit in het Deutsches Bienen-Journal door o.a. 'Celle', zijn niet terecht. In het oktobernummer van genoemd blad staat o.a. dat de 'problemen' met broedbeschadiging en verlies van koninginnen komt doordat men ten onrechte het papieren omhulsel had verwijderd.¹ Nou ja...! In de imkerbladen in Frankrijk en Engeland klaagt niemand over 'pro-

toren bijgepraat

blemen'. Ook de angst dat teveel mierenzuur in de honing komt en dat dan de smaak wordt bedorven, is ongegrond. Volgens de firma (NOD Apiary Products) komt na een behandeling de concentratie mierenzuur nauwelijks uit boven de concentratie die gewoonlijk in honing zit. De strips zijn niet goedkoop, maar het grote voordeel is dat je ze kunt toepassen tijdens een dracht (er geldt geen wachttermijn) en op een moment dat je eigenlijk met vakantie wilt. Het Bijenhuis hoopt de strips volgend jaar te kunnen verkopen.

Verzamelen van gegevens i.v.m. wintersterfte

Monitoring van abnormale wintersterfte en het verlies van volken wordt voortgezet als onderdeel van het Actieprogramma Bijengezondheid, aldus Koos Biesmeijer, onderzoeksdirecteur van Naturalis en hoogleraar te Amsterdam. Hij is voorzitter van een team van vier deskundigen dat uitvoering moet geven aan het surveillance-programma dat gegevens verzamelt om de oorzaak van de abnormale bijensterfte en het daarmee gepaard gaand verlies van volken te achterhalen. Nieuwe acties in dat programma zijn: onderzoek naar gewasbeschermingsmiddelen in bijen, in honing en in bijenbrood, onderzoek naar ziekten en plagen van bijen, onderzoek naar (gebrek aan) voedselaanbod en biodiversiteit en onderzoek naar de imkerpraktijk. Dit voorjaar is het programma van start gegaan en de financiering is intussen rond gekomen. Volgend jaar mei hoopt men een eerste rapport te kunnen presenteren.

Surveillance-programma in Duitsland

Nu wil het toeval dat men sinds 2011 ook in Duitsland met een soortgelijk surveillance-programma bezig is en dat de resultaten van de eerste periode van 3 jaar (2011-2013) sinds kort als

verslag beschikbaar zijn en recent zijn samengevat in het Deutsches Bienen-Journal door dr. Anette Schroeder van de universiteit van Hohenheim.² Die gegevens zijn interessant en wil ik u niet onthouden.

Elk jaar werden gegevens verzameld van ongeveer 1.120 bijenvolken op 112 standen verspreid door heel Duitsland. Van alle gegevens hielden alleen de aantallen varroamijten per volk en de virusstatus verband met het optreden van wintersterfte. Het verlies van volken als gevolg van de wintersterfte bedroeg (afgerond) in de eerste winter 10% en in beide winters daarna 13%. Besmetting met *Nosema ceranae* hield geen verband met het optreden van wintersterfte en dat zelfde gold voor de aanwezigheid van residuen van bestrijdingsmiddelen in het bijenbrood.

Varroamijten en virussen

Volken die in de herfst maximaal 3 mijten per 100 bijen hadden, overleefden de winter. Volken die de winter niet overleefden, bezaten in de voorgaande herfst gemiddeld 18 mijten per 100 bijen. Zowel het verkreukeldevleugelvirus (DWV) als het acute-bijenparalysevirus (ABPV) werden vaak aangetoond, maar alleen de aanwezigheid van DWV hield verband met wintersterfte. Twaalf procent van de volken waarbij in de herfst geen DWV kon worden aangetoond overleefde de winter niet, tegen 22% van de volken waarin wel DWV aantoonbaar was. Als virussen aantoonbaar waren, dan waren de volken in de herfst besmet met gemiddeld 8 varroamijten per 100 bijen. Werden geen virussen aangetoond, dan was de besmetting met mijten ten hoogste 5 per 100 bijen. Deze gegevens maken duidelijk dat een goede en tijdige bestrijding van varroamijten zeer belangrijk is in volken die geen resistentie tegen de mijten bezitten.

Bestrijdingsmiddelen

Hoewel er geen verband werd gevonden tussen wintersterfte en residuen van bestrijdingsmiddelen in bijenbrood, geeft dit toch geen goed gevoel bij imkers. Vaak werden meerdere soorten residuen (gem. 6,1) in een monster bijenbrood aangetroffen. Slechts in 9-14% van de monsters konden geen residuen worden aangetoond. Bijenproducten zijn dus niet zo 'natuurzuiver' als wel eens gedacht wordt. De meeste bestrijdingsmiddelen zijn afkomstig van bespuitingen op bloeiend koolzaad. Meestal werd het neonicotinoïde thiacloprid gevonden: dat werd aangetoond in 56% van de monsters. Acht daarvan bevatten meer dan 100 µg/kg. Opvallend is dat residuen van imidacloprid en clothianidine, twee andere neonicotinoïden, slechts konden worden aangetoond met een zeer gevoelige methode. In de 21 monsters die op die manier werden onderzocht, werd imidacloprid 1x aangetroffen in een concentratie van minder dan 3 µg/kg; clothianidine werd 20 maal aangetroffen in een concentratie variërend van 0,1 - 1,1 µg/kg. Dat clothianidine veel vaker werd aangetroffen dan imidacloprid komt doordat in Duitsland praktisch alle koolzaad groeit uit daarmee behandeld zaad. ●

1 Fre/Bec, 2014. Probleme in der Anwendung. Deutsches Bienen-Journal 22(10):5.

2 Schroeder, A., 2014. Das Deutsche Bienenmonitoring. Deutsches Bienen-Journal 22(11):12-13.

Lisette Zewuster

Bijenhouden in Spanje Vernieuwing in onzekere tijden

Een bijenfinca in Spanje, daar droom ik al een tijdje van. Daarom was ik in oktober in Santiago de Compostela bij de zevende editie van het Spaanse Bijenhouderij Congres, om de sector, de spelers en de sentimenten te verkennen. Samen met meer dan duizend andere bezoekers beleefde ik een uitgebreid programma van wetenschappelijke en technische lezingen, workshops, rondetafeldebatten, wedstrijden om innovatie-, honing- en kunstprijzen, en de drukke ApiExpo vol stands van imkerijen, leveranciers, belangenorganisaties en bedrijven. En dat allemaal op een plek waar al vierhonderd jaar bijen huizen in de in het pand ingebouwde korven. Door de bril van dit congres probeer ik een beeld te geven van een aantal boeiende ontwikkelingen uit het land van de sinaasappelbloesems.

Bijengezondheid: onkunde, onzekerheid en onmacht

Spanje is binnen de EU de grootste producent en exporteur van honing. Er zijn bijna 25.000 imkers verspreid over het hele land. Ongeveer 20% daarvan heeft meer dan 150 kasten en mag zich hier dan ook 'professioneel imker' noemen. Deze groep houdt zo'n 80% van de totale honingbijenpopulatie in het land.¹

Tijdens gesprekken met imkers voorafgaand aan het congres werd al meteen duidelijk wat het meest besproken thema zou zijn de komende dagen: bijengezondheid en de immer groeiende lijst van ziekten en plagen die de Spaanse bijen teisteren. Tijdens de rondetafeldebatten over bijengezondheid zit de grootste congreszaal afgelden vol en steken de debaters en toehoorders hun emoties over de huidige situatie niet onder stoelen of banken.

Ik werd even nostalgisch toen ik een artikeltje over Spanje in een Bijenhouden uit 1928 zag waarin stond: *'De wasmot is de grootste vijand, maar ook twee soorten van vogels en hoortjes maken het den bijen lastig.'*

Anno 2014 is het scenario van varroa-resistentie tegen bestrijdingsmiddelen, het op epidemische schaal voorkomen van nosema² en het grootschalig gebruik van neonicotinoïden op Spaanse bodem al somber genoeg, maar onze Spaanse collega's voegen aan deze lijst nog het overheids-gestuurde fumigeren van eucalyptusbomen (grootschalig bespuiten tegen o.a. een snuitkever die de bomen aantast) en de steeds verder oprukkende Aziatische hoornaar (*Vespa velutina*) toe. Een gevoel van onkunde, onzekerheid en onmacht overheerst bij de experts aan tafel en in de zaal.

Veel Spaanse imkers hebben het gevoel dat hun sector verwaarloosd wordt, er te weinig onderzoek gedaan wordt en ze niet genoeg worden ondersteund. Ondanks herhaaldelijke verzoeken van de organisatoren was er geen enkele deelnemer vanuit de bestuurslagen aanwezig. Was dat wel zo geweest dan had hij of zij een aantekeningenboek vol voorstellen kunnen optekenen: een verbod op de fumigaties; veel meer onderzoek naar bijengezondheid en ziektepreventie; compensatie van professionele imkers in geval van verplichte vernietiging van volken; een tegemoetkoming voor de verplichte behandelingen tegen varroa (zoals dat hier bij verplichte behandelingen in de grootveeteelt heel normaal is); het ontwikkelen van een standaard voor residuenvrije bijenwas en het opleiden van veel meer in bijen gespecialiseerde (klein)veeartsen, om er maar een paar te noemen.

Innovatie en nieuwe initiatieven

Hoe dan ook, men is in Spanje niet van plan om met de armen over elkaar te gaan zitten wachten. Er zijn vele organisaties en coöperaties ontstaan die op eigen initiatief en op innovatieve wijze proberen hun steentje bij te dragen aan verbeteringen, en nieuwe impulsen te geven aan de sector. Ook zij gaven *acte de présence* op het congres. De *Asociación Galega de Apicultura* of Galicische Bijenteelt Associatie, een van de grootste imkerverenigingen in Spanje, riep dit jaar de eerste technologische innovatiewedstrijd en de eerste monoflorale honingwedstrijd uit. Bijzondere inzendingen voor eerstgenoemde waren een effectieve, gemakkelijke propolis-oogster en een nieuwe kast die in plaats van raampjes in kamers een 'cartridge' systeem heeft dat ideaal zou zijn voor stedelijk bijenhouden en voor oudere imkers. De aanvoer van meedingende monoflorale honingen uit het hele land was enorm, alle congresbezoekers mochten meestemmen en met tranen in de ogen nam de winnende imker de hoofdprijs voor zijn eucalyptushoning in ontvangst. Een ander bijzonder voorbeeld is de *Fundación Amigos de las Abejas* of

Stichting Vrienden van de Bijen. Ze beheert een bijenstal van 20 kasten in een zeer afgelegen gebied in de regio Guadalajara, ver weg van de bewoonde wereld en andere bijenstallen, waar niet behandeld wordt tegen varroa of andere ziekten. Voor Spanje is dit uitzonderlijk doordat iedere imker verplicht is in al zijn kasten te bestrijden met een van de door de overheid toegelaten middelen. Het project moet meer kennis opleveren over natuurlijke resistentie van bijen tegen ziekten en plagen. Daarnaast beheert de stichting bijenstallen in vegetatie-arme gebieden waar te weinig wilde bestuivers zijn, bijvoorbeeld als gevolg van bosbranden. Het is de bedoeling dat de bijen helpen om het vegetatiedek te vergroten zodat uiteindelijk de flora en fauna van getroffen gebieden weer in massa en diversiteit kunnen toenemen.

de meeste imkers zijn de sterftcijfers ongeëvenaard hoog. Verenigingen, imkerijen en ook de overheid proberen dan ook steeds nieuwe manieren te vinden om toegevoegde waarde te creëren onder het motto van professionalisering, diversificatie en multifunctionaliteit. Daarbij kun je denken aan biologische productie, stedelijk bijenhouden, monoflorale honing, of honing met beschermde oorsprongsbenaming (*denominación de origen*) – die heeft strikte productie- en verwerkingsprotocollen, levert een meerprijs op en ook een flinke dosis lokale trots (bijvoorbeeld *Miel de Granada*). Maar ook de productie van pollen, propolis, bijengifproducten, honingwijn en –bier, zelfs tot aan bedrijfsmatige combinaties van imkerijen met musea, educatiecentra en bijentoerisme (*apiturismo*).

Foto Fundación Amigos de las Abejas

Diversiteit en multifunctionele imkerijen

De vraag naar en de prijs van honing stijgt ondertussen gestaag in Spanje, een trend die een aantal jaren geleden al inzette. Dat geeft hoop, maar er is geen reden tot feest: met de steeds verder verzwakende volken loopt de productiviteit per volk al sinds 1975 terug.³ Goede data zijn hier niet of moeilijk te bemachtigen, maar volgens

Prachtige voorbeelden hiervan kwamen op het congres naar voren in de verhalen van ondernemende imkers die hiermee hun brood verdienen. *Eco-colmena* runt het eerste 'adopteer-eenkorf' programma dat consumenten en producenten direct aan elkaar koppelt, in een vernieuwende vorm van duurzame bijenhouderij die actief wordt ondersteund door een bredere gemeenschap. *Abella Lupa* is een

Foto Asociación Galega de Apicultura

Foto Asociación Galega de Apicultura

Foto Fundación Amigos de las Abejas

Foto Asociación Galega de Apicultura

jonge imkerij in het noorden van Spanje, die zich vanaf de eerste dag tot doel heeft gesteld om, behalve topkwaliteit biologische honing te produceren, ook het culturele en rurale erfgoed omtrent bijhouden in de regio te promoten. Het bedrijf heeft een antieke waspers gerestaureerd en een bezoekerscentrum ingericht waar oude bijenwas- en kaarsenmagazijnen te bewonderen zijn. Haar nieuwste missie is om een bijzonder eikenbos te beschermen voor de winning van materialen voor traditionele bijenkasten.

Vastberaden de toekomst tegemoet

Terwijl de bijen het steeds zwaarder hebben wordt hier (net als in andere delen van Europa) de toekomst van het bijhouden onzekerder. Desondanks doen de imkers in Spanje hun uiterste best om de sector nieuw leven in te blazen. Men lijkt hier vastberaden om andere wegen in te slaan met innovatieve businessmodellen waarbij imkers en consumenten dichter bij elkaar komen, en er gestreefd wordt naar steeds ‘bijvriendelijkere’ manieren van bijhouden. En mijn droom, die is met dit congres alleen maar verder aangewakkerd! ●

Meer informatie

1. Ministerie van Landbouw, Spanje 18 okt. 2014. (QR-code links).

2. Botias et al., 2012, *Research in Veterinary Science* 93(1):150-155 (QR-code rechtsboven).

3. Ministerie van Landbouw, Spanje 1994. (QR-codes hieronder).

Advies bestuivings- vergoeding Bijenvolken 2015

Commissie bestuiving NBV

De commissie bestuiving van de NBV heeft besloten de adviesprijzen voor verhuur van bijenvolken in 2015 bij open teelten met € 5,00 te verhogen. De prijs voor de verhuur van bijenvolken bij bedekte teelten blijft gelijk aan die van 2014.

Onderstaande adviezen moeten worden beschouwd als vergoedingen die door de imker als een richtlijn kunnen worden gehanteerd.

- Voor plaatsing bij open teelten: € 65,- per volk voor drie weken of minder, bij verlenging van drie weken een toeslag van € 2,50 per dag.
- Voor plaatsing bij bedekte teelten: € 35,- per volk per week.
- Voor bestuivingsobjecten, waarvoor in opdracht van de teler speciale volken worden aangehouden en ingezet, kunnen onderhands vergoedingen worden vastgesteld.
- Voor transport van de volken vanaf de bijenstal tot aan de teler kunnen kosten door de imker in rekening worden gebracht.
- De imker kan een schriftelijke bestuivingsovereenkomst met de teler aangaan.

Voor de bestuivingsovereenkomst ga naar www.bijenhouders.nl/files/pdf/bestuivingsovereenkomst.pdf. ●

Rectificatie

In bijenhouden nr. 7 staat onder het artikel 'IJslandse imkers op bezoek' abusievelijke als auteur Elbert Hogenboom vermeld. Dit moet Elbert Hogendoorn zijn. Onze excuses voor deze slordigheid!

Ingrid Monderman Dagboek van een imker 8

Het bijenhouden is voor dit jaar echt afgelopen

Geen wekelijkse tripjes meer naar de stal, de anti-stoffen tegen bijengif nemen langzaam af en geen blijde verwachting over de hoeveelheid honing die de bijen winnen. Alleen in december/januari mogen we nog een snelle blik in onze volken werpen wanneer we met oxaalzuur behandelen. Voordeel is wel dat ik weer tijd heb voor andere dingen. Weekendjes weg met vrienden, neefje en nichtje te logeren vragen, of gewoon lekker een weekend thuis op de bank en niets zinnigs doen. Kan ik ook altijd enorm van genieten. Zeker als het erg guur, regenachtig weer is.

De werkzaamheden voor het nieuwe jaar zijn bijna klaar. Oude was is omgesmolten, lege bakken zijn goed afgesloten en, zeer belangrijk, de drieramers van mijn vader zijn weer opgeknapt. Hij heeft er ooit acht gemaakt, maar na twintig jaar zaten er hier en daar toch wat rotte plekken in het hout. Het afgelopen jaar was voor mij een spannende onderneming met mijn eerste poging om koninginnen te kweken. Aangezien het direct in de moerloze hoofdvolken laten inlopen van de moeren niet goed werkte, ga ik komend jaar op de meest beproefde toer te werk, te weten kleine volkjes in drieramers opzetten, een paar dagen in het donker zetten zonder moer en dan de jonge moer in laten lopen. Dan kan er toch niets mis gaan, zou ik zeggen.

Ik wens iedereen een gelukkig en productief nieuw jaar toe.

Groet Ingrid

17 januari ontmoetingsdag voor bestuivingimkers in Wageningen

Zaterdag 17 januari 2015 organiseert de commissie bestuiving van de NBV de ontmoetingsdag voor bestuivingimkers in het Radixgebouw van Wageningen University, Droevendaalsesteeg 1, 6708 PB Wageningen. Ook deze ontmoetingsdag is helemaal gewijd aan de relatie tussen bijen en bestuiving.

Het programma is als volgt:

09.00 uur Zaal open

Ontvangst met koffie.

09.45 uur Opening

Opening door de voorzitter van de NBV-bestuivingscommissie dhr. Joep Verhaegh.

10.00 uur Lezing

Ad Slabbekoorn, *oud-vice-voorzitter van de Nederlandse Fruittelers Organisatie (NFO)*:

Ontwikkelingen in de moderne fruitteelt en de relatie met bestuiving.

De NFO is de belangenbehartiger voor de fruitteelt in Nederland en houdt de ontwikkelingen op fruitteeltgebied scherp in de gaten. Op dit moment is de markt en afzet van fruitproducten een knelpunt. Op het grensvlak van fruitteelt en bijenhouderij spelen voornamelijk problemen met de toepassing van gewasbeschermingsmiddelen. Mogelijk verdwijnen neonicotinoïde middelen waarvoor op dit moment geen goede vervangers zijn toegelaten. Ondanks de wintersterfte en het jaarlijks verlies van 20-30% van de bijenvolken verwacht de NFO in de komende jaren geen tekorten aan bestuivingsvolken.

11.00 uur Lezing

Marcus Mesu, *beroepsimker, Imkerij De Linde*:

Het gebruik van bijenvolken voor bestuiving van diverse gewassen in de praktijk.

Als bestuivingsimker behandelt hij de bestuiving van diverse gewassen. Verder gaat hij in op hoe zorgvuldig om te gaan met bestaande klanten en hoe nieuwe klanten te bereiken. Ook schenkt hij aandacht aan zijn plan om in 2015 zijn eigen bijenpopulatie gezond te houden. Afsluitend probeert hij antwoord te geven op de vraag: Hoe ga je om met elkaar als collega-imkers?

12.00 uur Lunch

Lunch met gelegenheid tot netwerken.

12.45 uur Workshop

Aan de hand van enkele vragen wisselen de deelnemers in gespreksgroepen ervaringen uit over de imkerspraktijk. Hiervan zal een verslag worden samengesteld.

13.30 uur Presentatie resultaten

Presentaties resultaten van de workshop door de gespreksgroepen.

14.15 uur Pauze

Koffie en thee.

14.30 uur Lezing

Dr. Timo van der Niet, *medewerker van Naturalis, Biodiversiteitcentrum te Leiden*:

Flower flight, de verrassende rol van allerlei dieren bij de bestuiving.

In zijn presentatie laat Timo van der Niet zien hoe interacties tussen planten en bestuivers niet alleen hebben geleid tot een enorme diversiteit aan vormen, geuren en kleuren van bloemen, maar ook tot het grote aantal soorten bloemplanten (ca. 30.000). Hij doet dit door te vertellen over zijn eigen werk in Zuid-Afrika aan onder andere orchideeënbestuiving door aasvliegen, bestuiving van bloemen met lange bloemsporen door vliegen met lange tongen (van wel 10 cm), en bestuiving van verschillende soorten heide.

Een boeiend verhaal over diversiteit van de biologie van bestuiving, belicht van zowel de kant van planten als die van bestuivers op Earth Flight niveau.

15.45 uur Einde

Afsluiting ontmoetingsdag.

De kosten voor deelname aan deze bijeenkomst zijn € 17,50 per persoon. Lunchpakket zelf meebrengen; voor koffie, thee, melk en frisdrank wordt gezorgd.

Op 17 januari betaling aan de zaal voor aanvang van de studiedag.

De studiedag is niet alleen bedoeld voor bestuivingimkers, maar ook voor alle andere geïnteresseerde imkers, die hun bijenhorizon willen verbreden. U dient zich uiterlijk donderdag 15 januari 2015 aan te melden via www.bijenhouders.nl/studiedagen-januari.

Marcus Mesu spreekt over bestuiving.

Goed geschoten

NBV Bijenbloembollen

Eind september werden in het kader van de NBV Bijenbloembollen actie maar liefst 200.000 bollen geplant in het Maximapark, in de wijk Leidsche Rijn, Utrecht. Aat Rietveld, oud-lid van het Hoofdbestuur van de NBV gaf zelf het goede voorbeeld en ging flink door de knieën bij het planten van de bollen. De imkers van de afdeling Utrecht zien nu al uit naar de mooie bloeiende stroken park die deze actie het komende seizoen gaat opleveren.

Oud-HB-lid Aat Rietveld op de knieën voor bollen

Koninginnenteeltdag 31 januari 2015

De Koninginnenteeltdag 2015 vindt op 31 januari a.s. plaats in Austerlitz, Utrecht, in het Dorpshuis, Schooldwarsweg 19, 3711 BM. Het programma begint om 10.00 uur en sluit om ca. 15.00 uur.

De volgende sprekers zullen een presentatie geven:
Professor **Dirk de Graaf** van de Universiteit in Gent: 'Verticale overdracht van bijenvirussen en de implementatie van virusdiagnose in het teeltprogramma'.

BartJan Fernhout (Arista Bee Research): 'Achtergronden en mogelijkheden van selectie op VSH (Varroa Sensitive Hygiëne) en welke resultaten het afgelopen jaar bereikt zijn'.

Egbert Touw (De Duurzame Bij): 'Europese regelgeving voor de import van eitjes en sperma en de persoonlijke ervaring bij het invoeren van eitjes uit Amerika dit jaar en het resultaat'.

Marie José Duchateau over agressie van bijen en selectie.

Thijs Bal, i.s.m. **Mari van Iersel** en **Marie José Duchateau**:

Het testen van hygiënisch gedrag (pintest en autogrooming) en de relatie met varroabesmetting.

Opgave

De kosten voor deze dag bedragen € 17,50, te voldoen aan de zaal. NBV-leden op vertoon van ledenpas € 15,-. Aanmelding vóór 27 januari (i.v.m. de catering) bij voorkeur via de website www.bijenhouders.nl/studiedagen-januari of via het secretariaat van de NBV, **t** 0317- 422422, **e** redactie@bijenhouders.nl.

Bijenbeurs op Mariënwaardt

Op zaterdag 28 maart 2015 organiseert De Zorgimkerij (Dick van Leeuwen en Lia de Leeuw) op landgoed Mariënwaardt in Beesd, voor de tweede keer een bijenverzamel- en drachtplantenbeurs. Personen en/of bedrijven die Bij-gerateerd materiaal willen aanbieden, (honingpotten, aanzichtkaarten, blikken, korven, enz.) krijgen ook deze keer een gratis tafel. Ook tuinbedrijven of particulieren die drachtplanten en/of -bollen willen verkopen, ruilen of gewoon weggeven.

Opgeven

Graag willen wij van u weten of u ook dit keer weer wilt deelnemen.
t 0345-581063, **m** 06-13735769,
e info@dezorgimkerij.nl,
i www.dezorgimkerij.nl.

Bijenkasten.nl
On(t)roerend goed voor bijen!
- Red cedar bijenkasten met unieke hoekverbinding

Wegens succes en aanhoudende vraag, steeds meer benodigdheden zoals kunstraat, raampjes, kastenbeits/olie, en nog veel meer. Allemaal van topkwaliteit tegen de beste prijs. Check onze website voor het laatste aanbod.

Apeldoorn-Ugchelen

In oktober bij imkersvereniging Apeldoorn-Ugchelen, ontvingen 14 van de 16 geslaagde cursisten uit handen van hoofdbestuurlid Wilfred Muis en bijteeltleraar Albert Stoter hun diploma beginnend imker. Twee cursisten, Frans Buitenhuis en Rob Bakker, waren verhinderd. Gedurende de cursus was elke cursist middels een broedaflegger van een volkje voorzien, waarin ze na tien dagen zelfstandig een moeder uit selectieteelt konden invoeren. Naast de diploma-uitreiking stond het thema Honing centraal. Daarvoor was Wilfred Muis uitgenodigd om als keurmeester iets over honing en de daaraan gestelde eisen te vertellen.

Amstelland

Niet op de foto: Ida de Jonge, Job de Jonge en Lilian Hijdra, zij waren nog op vakantie. Links op de foto bijteeltleraar Jan Westerhof, rechts Henk Kooij.

foto: Jos van Nunen

Eindhoven

Basis cursus Eindhoven: cursisten, bijteeltleraar, bijteeltleraar in opleiding en praktijkbegeleiders.

Geffen

Geslaagden Basis- en Koninginnenteelt cursus 2014. V.l.n.r. achter: Hans van Lieverloo, Karel van Orsouw, Dave van den Hurk, Jan van de Ven, Ingeborg van den Heuvel, Christel Dubbeld, Erkan Tarhan, Jan van Kreijl en Imdat Celiken; voor: Rini Maas, Ton Zwinkels, Christianne Derikx en Riky Al. Niet op de foto: Adri de Groot en Erik van Bergen.

foto: s Helmond Jos van Nunen

Helmond

In Helmond werden de diploma's uitgereikt door wethouder Paul Smeulders. Boven: de geslaagden van de Basis cursus, hieronder de geslaagden van de Vervolg cursus, onderaan de geslaagde korfvlechters.

foto Marco Kraakman

Groningen

Elf geslaagden voor de basiscursus Urban Beekeeping Groningen. Rechts vooraan gastvrouw Sieni Pijper van de LeRoyStichting. Stadsimker en praktijkleraar Bart van Egteren staat, bescheiden als hij is, achter de nieuwe imkers.

Utrecht

Geslaagden basiscursus Utrecht e.o. met diploma. Op hun knieën voor hun cursisten, de leraren...

Zeeland

Boven de geslaagden van de beginnerscursus 2014, onder de geslaagden van de gevorderdencursus.

Leiden

Wel geslaagd, niet op de foto: Marie Diamond, Reinier Amersfoort, Jeroen Windmeijer en Rosie Finnegan.

foto s Oirschot Kees Beekmans

Oirschot-De Beerzen

Boven geslaagden van de Basiscursus, onder van de cursus Koninginnenteelt, beide in 2014.

N 51° 57' 28"
O 6° 20' 58"

Bijen op stand

Plaats
**Natuurbegraafplaats
Slangenburg,
Doetinchem**
Capaciteit
6 volken
Uitvliegopening
ZZO
Sinds
voorjaar 2014
Tekst en foto
Ina van der Vlist

In juni 2013 opende de gemeente Doetinchem natuurbegraafplaats Slangenburg. Een mooie rustige plek voor een bijenstal, vond de begraafplaatsbeheerder Danny Hartman. En zo kwam er een kleine, maar degelijke stal. De gemeente financierde de materialen. Een paar handige imkers deden het werk. De gepotdekselde planken geven de stal een natuurlijke uitstraling. Het pannendak komt van een vervallen bijenstal uit de buurt.

Imker Henk Kwakkel is afgelopen voorjaar begraven op de bloemenweide van deze begraafplaats. Het is bijzonder dat zijn twee kasten, zo dicht bij hem, een plekje kregen in deze bijenstal. Zijn vrouw Tineke is daar heel gelukkig mee. Erg blij is ze ook met Frans Bleumer, die de bijen van Henk verzorgt. Dat ze hem daarbij mag helpen vindt ze prachtig. Op de foto, tijdens een goed bezochte open dag, kijken Frans en Tineke samen naar de bijen van Henk.

Hebt u zelf een bijzondere bijenstal of weet u een markante bijenstand in de buurt, laat het ons horen en zien met een mooie foto: [Rob Veeneklaas](mailto:Rob.Veeneklaas@bijenhouders.nl), e redactie@bijenhouders.nl

Varroa samen met het verkreukeldevleugelvirus: dodelijke combinatie voor bijen

Henk van der Scheer

Er is veel discussie geweest (en nog) over de oorzaken van abnormale wintersterfte van honingbijen en het daarmee gepaard gaande verlies van bijenvolken. Genoemd werden o.a. straling, 'gif', voedselgebrek, ziekten en combinaties daarvan, maar neonicotinoïde gewasbeschermingsmiddelen en varroamijten kwamen toch op de eerste twee plaatsen. In de afgelopen twee winters keerde de bijensterfte echter weer naar een normaal niveau terug (minder dan 10% verlies van volken). In de winter 2013-2014 bedroeg het verlies van volken in heel Europa gemiddeld ongeveer 9%. Daarentegen daalde het gebruik van neonicotinoïden niet. Het meest waarschijnlijk is dan dat neonicotinoïden niet de hoofdoorzaak zijn van de abnormale wintersterfte in de afgelopen jaren, maar de varroamijten plus virussen. Die mening strookt met de bevindingen van Meixner en Genersch (2011) dat in het monitoringproject in Duitsland steeds weer blijkt dat varroamijten plus virussen, met name het verkreukeldevleugelvirus (DWV) en het acute-bijenparalysevirus (ABPV), resulteren in de uitwintering van zwakke volken of het verlies van volken.

Het verkreukeldevleugelvirus, in het Engels *Deformed Wing Virus* (DWV), komt al heel lang voor in bijenvolken, maar pas in de jaren 60 konden virussen in honingbijen worden aangetoond met de elektronenmicroscop. Meestal vertonen de besmette bijen geen symptomen. Als de besmetting echter ernstig is, dan worden wel degelijk bijen met misvormde vleugels gezien (Forsgren, 2012). Dat patroon wordt anders als er varroamijten in het spel zijn.

Nadat in Azië varroamijten overstapten op de Westerse honingbij en zich westwaarts over het Euraziatische continent hadden verspreid, stierven er heel veel volken (Sumpter en Martin, 2004). In eerste instantie verzwakten de volken. Dat komt doordat de poppen die door varroamijten zijn aangeprikt, minder eiwitten en minder hemocyten vormen. Daardoor is de fysiologische toestand (eiwitreserve en immuunsysteem) van de bijen die zich uit die poppen ontwikkelen, niet goed en worden ze vatbaar voor ziekten (Amdam en anderen, 2004). Na 3-4 jaar waren de besmette volken verdwenen. De ontwikkeling van effectieve diergeneesmiddelen damde die sterfte van door imkers gehouden volken in. In de natuur in bijvoorbeeld Noord-Europa is het echter nog steeds kommer en kwel met de aanwezigheid van bijenvolken. Zo toonde onderzoek in het Verenigd Koninkrijk aan dat het aderpatroon van de vleugels van de weinige natuurvolken niet verschilde van die van vleugels van door imkers gehouden volken.

De onderzoekers nemen dan ook aan dat die natuurvolken in feite ontsnapte zwermen van door imkers gehouden volken zijn (Thompson en anderen, 2014).

Virusstatus

In 2003 schreef de Duitse onderzoeker Ritter dat on-

geveer 20 jaar geleden volken nog niet dood gingen bij aanwezigheid van 20.000 mijten, maar dat ze nu nog geen 5.000 mijten per volk verdragen. Ruim vijf jaar eerder stelden Martin en anderen (1998) reeds vast dat ogenschijnlijk gezonde volken heel veel mijten konden "herbergen", terwijl andere volken in het Verenigd Koninkrijk al instortten bij veel lagere aantallen. Uit onderzoek in het Instituut voor Bijenteelt te Hohen Neuendorf bij Berlijn in Duitsland bleek dat de virusstatus van de mijten daarbij een grote rol speelt. Hoe meer virusdeeltjes er in een mijt zitten hoe gevaarlijker de mijt is als ziekteverwekker. En dan gaat het in het bijzonder om DWV. Niet de mijten zijn daarom de meest waarschijnlijke oorzaak van het verlies van veel volken in de winter, maar het aantal deeltjes DWV in honingbijen.

Honingbijvirussen

Er zijn bij honingbijen ongeveer twintig virussoorten beschreven. Alle bijenvirussen zijn rond of ovaal, 20-30 nanometer in doorsnee (een nanometer is het miljardste deel van een meter). Ze zijn dus alleen zichtbaar met een elektronenmicroscop.

Het zijn ziekteverwekkers die geen eigen stofwisseling hebben, maar daarvoor op een gastheer zijn aangewezen. Virussen bezitten slechts kernmateriaal met daaromheen een eiwitmantel. Bij honingbijvirussen bestaat dat kernmateriaal uit een enkele streng ribonucleïnezuur (RNA), dat de erfelijke code bevat. Eenmaal binnen in een gastheercel 'kaapt' het RNA een aantal functies van die cel om zich te vermeerderen.

Van alle virussen in honingbijen zijn er in de bijenteelt slechts zes van belang. Met welk virus men te maken heeft, bepaalt men aan de hand van hun

kernmateriaal (RNA). Dat kan met verschillende technieken. Virusdeeltjes in een cel kunnen zichtbaar worden gemaakt met een elektronenmicroscop. Bij honingbijen is DWV een van de weinige virussen die met zekerheid kan worden herkend aan de ziekteverschijnselen (Genersch, 2008; Van der Scheer, 2013). Na de komst van de varroamijten in Europa in de jaren 80 werd DWV hier het meest voorkomende virus bij honingbijen. In de periode daarvoor speelden virussen amper een rol als ziekteverwekker. De mijten raakten besmet door bijen aan te prikken en hun bloed op te zuigen en vormen nu een ziekteoverbrenger van belang (de Miranda en Genersch, 2010). Volgens Ongus (2006) zou DWV van oorsprong zelfs een virus van varroamijten kunnen zijn, net als het *Varroa destructor*-virus 1 (VDV-I). Er zijn 'kruisingen' bekend van beide virussen en dat maakt de afbakening van soorten moeilijk (Moore en anderen, 2011).

Symptomen

Tegenwoordig worden verreweg de meeste bijen in het popstadium geïnfecteerd door met DWV besmette varroamijten (Genersch, 2011). Gelukkig is het merendeel van de bijen die uit met varroa besmette cellen worden geboren 'normaal', al zijn ze wel drager van het virus en leven ze vaak wat korter.

Een klein deel heeft echt pech en wordt geboren met een verkort achterlijf en misvormde vleugels. Ook is het chitinepantser wat ontleurd. Dergelijke bijen kunnen uiteraard niet vliegen en leven slechts kort. In veel volken zijn alle bijen besmet met DWV en vaak ook alle varroamijten.

Klinisch zieke bijen met misvormde vleugels hebben virusdeeltjes in hun hele lichaam. Ook bijen zonder misvormde vleugels of andere symptomen van een besmetting met DWV, zoals het hebben van een verkort achterlijf, kunnen drager zijn. De virusdeeltjes zijn dan op een biochemische manier aantoonbaar in het borststuk en het achterlijf, maar niet of nauwelijks in de kop (Genersch, 2005).

Het virus is ziekteverwekkend voor alle honingbij-individueen, zowel voor poppen (Genersch, 2011) als voor werkststers, darren en de koningin (Williams en anderen, 2009).

Overdracht

Bij bijen gebeurt overdracht van DWV (evenals van alle andere bijenvirussoorten) niet alleen door varroamijten, maar ook door sperma van darren en door eieren van de koningin. Dat wordt verticale verspreiding, oftewel verspreiding naar de volgende generatie, genoemd. Uit onderzoek door Yue en Genersch (2006) en Yue en anderen (2007) bleek het zaad van 50% van de darren besmet met DWV. Ook larvenvoedsel kan besmet zijn en voor overdracht zorgen. Dat heet horizontale verspreiding, net als de ver-

spreiding van DWV door varroamijten naar larven en volwassen bijen. Ook kan DWV zich vermeerderen in mijten, maar dat kon alleen worden aangetoond in mijten die werden afgehaald van pas geboren bijen met verkreukelde vleugels. Dergelijke mijten bevatten honderd miljoen tot tienduizend miljoen deeltjes viruskernmateriaal per mijt en zijn daardoor extra gevaarlijk als overbrengers van de ziekte (Gisder en anderen, 2009). Daarentegen bevatten mijten op bijen die er 'gezond' uitzagen ten hoogste honderd miljoen van die deeltjes per mijt.

Uit infectieproeven bleek dat injecteren van 2.500 deeltjes viruskernmateriaal in bijenpoppen leidt tot misvormde vleugels bij 50% van de bijen (Möckel en anderen, 2011). Injecteren van 1.100 van die deeltjes in volwassen bijen, wat besmette varroamijten ook zouden kunnen doen, leidde tot aantoonbare virusbesmetting van die bijen. Daarentegen leidde het voeren van een zelfde hoeveelheid deeltjes aan volwassen bijen niet tot aantoonbare virusbesmetting. De darmwand blijkt een effectieve barrière voor deze ziekteverwekkers.

DWV komt ook 'elders' voor

Het virus kon ook worden aangetoond op stuifmeel en bij solitaire bijen, hommels en wespen (Singh, 2010). In het Verenigd Koninkrijk werd onlangs aangetoond dat hommels gemakkelijk met DWV en *Nosema ceranae* besmet kunnen worden (Fürst en anderen, 2014). DWV kan zich in hommels voortplanten, *N. ceranae* niet of nauwelijks. Als hommels in het laboratorium opzettelijk besmet worden met DWV, hebben ze er net als honingbijen goed last van.

Uit DNA-analyse bij hommels uit het veld kon worden opgemaakt dat hun DWV-stammen verwant waren aan de ziektekiemen bij lokale bijenvolken. Het lijkt er op dat de besmetting bij hommels afkomstig is van honingbijen. Niet duidelijk werd hoe ernstig de besmettingen in het veld zijn. Overigens wordt in de publicatie van Fürst en anderen (2014) ook het risico van de gekweekte hommelveolken voor de natuurlijke bestuivers genoemd. Zo'n risico is niet onwaarschijnlijk: in de jaren 80, bij de opstart van de 'hommel-industrie' in Nederland, zijn via geïmporteerde hommelsoninginnen mogelijk onbekende ziekten het land in gesleept.

Uit infectieproeven bleek dat DWV en andere honingbijvirussen zich ook in de schimmel *Ascosphaera apis*, de veroorzaker van kalkbroed, kunnen vermeerderen (Li en anderen, 2014). In hoeverre dat bedreigend is voor de bijenvolken wordt nog onderzocht.

Effect van neonicotinoïden

Neonicotinoïden hebben een negatieve invloed op o.a. het immuunsysteem van insecten en dat kan leiden tot een sterkere vermeerdering van virussen. Een studie in Engeland aan hommelveolken laat zien

Bij met misvormde vleugels en verkort achterlijf door DWV. Foto: Bram Cornelissen, PRI, bijen@wur

hoe die instorten als gevolg van langdurige blootstelling aan zeer geringe doses imidacloprid (Bryden en anderen, 2013). In hoeverre die stress door imidacloprid het effect van ziekteverwekkers heeft verergerd, wordt niet duidelijk. Dergelijke studies zijn niet gedaan aan honingbijvolken. Wel is bekend dat hommels gevoeliger zijn voor neonicotinoïden dan honingbijen. Uit meerdere literatuurgegevens (onder andere Pilling en anderen, 2013) blijkt dat honingbijvolken die worden blootgesteld aan praktijkrelevante doseringen neonicotinoïden geen wintersterfte vertonen.

Overigens is de kans klein dat bijenvolken in ons land worden blootgesteld aan neonicotinoïden. Veel gewassen die daarmee behandeld worden, bloeien niet (of mogen niet bloeien) en zijn daardoor niet aantrekkelijk voor bijen. Maïs was de grote uitzondering, maar slechts 5% van het areaal werd ingezaaid met zaad behandeld met een neonicotinoïde.

Bestrijding

In de praktijk is bestrijding van virussen nog niet mogelijk. De aandacht van de imker zal zich dus moeten

richten op bestrijding van de mijten. De mate waarin DWV zich in de mijten kan vermeerderen bepaalt de gevolgen voor de bijen (Van der Scheer en Blacquière, 2009). Hoe meer virusdeeltjes per mijt hoe groter het ziekmakend vermogen. Daardoor is eigenlijk geen vaste drempel aan te geven voor het aantal mijten in een volk waarboven ze bestreden moeten worden. Als uw bijen niet resistent/tolerant zijn tegen varroamijten, dan is een bestrijding eind juli, begin augustus cruciaal (Gerritsen en anderen, 2007). Dan moet het aantal mijten gedecimeerd worden zodat de winterbijen in hun popstadium en daarna als volwassen bij niet geparasiteerd kunnen worden. De eerste eitjes waaruit de winterbijen worden geboren, worden al vanaf de tweede helft van augustus gelegd. De geboorteperiode loopt vervolgens van half september tot half oktober. Het gezond zijn van deze categorie bijen is van levensbelang voor een goede overwintering van het bijenvolk. ●

Literatuur

zie www.bijenhouders.nl > actueel en media > tijdschrift Bijenhouden > aanvulling dec. 2014.

Onder de titel 'verbloemde waarheid' verscheen in de Consumentengids van november jl. een testrapport over honing. Honing uit dertig potjes of flacons werd getest, allemaal van buitenlandse oorsprong en allemaal vloeibaar. De meeste potjes bevatten volgens het etiket de naam bloemenhoning, bijenhoning en dergelijke, in feite honing van meerdere soorten bloemen. Elf monsters met meer 'exclusieve' honing droegen de naam acacia-, manuka- of tijmhoning. De pollenanalyses werden uitgevoerd in België en een panel van vier Nederlandse imkers met expertise gaf haar mening over de smaak van de geteste honing. In een tabel worden belangrijke gegevens, zoals prijs, honingsoort, herkomst, versheid en houdbaarheid weergegeven. De belangrijkste conclusie uit het keuringverhaal is dat bij acht van

de elf 'exclusieve' honingsoorten de vlag de lading niet dekte. Het etiket vermeldde acacia-, manuka- of tijmhoning terwijl het gewoon bloemenhoning betrof. Veel van deze soorten uit de test waren afkomstig van de firma De Traay, de grootste honingimporteur in Nederland. Het geeft volgens de Consumentenbond te denken dat bij veel monsters de pollenanalyse niet in verband gebracht kon worden met het etiket. De firma deed het onderzoek over en constateerde dat het etiket en de inhoud wel met elkaar overeenkwamen. Wie moeten we geloven? Bij de weging van de testordelen werden de criteria herkomst en versheid als het belangrijkste beschouwd. Versheid werd gemeten door het gehalte van het enzym invertase te bepalen. Als honing te lang op de plank heeft gestaan, bij een te hoge temperatuur, neemt

de kwaliteit af. Van drie honingstypen was de versheid volgens de warenwetnorm net op het randje. Het vochtgehalte bleef bij alle honingherkomsten onder de officieel vastgestelde grens van 20%. Ten slotte werd de honing door vier ervaren imkers 'blind' op smaak beoordeeld, maar ze konden in veel honingen geen uitgesproken smaak ontdekken. Het zou daarom goed zijn voor de Nederlandse imkers om zich te realiseren dat monoflorale honing van linde, koolzaad, enz., meer bij de consument gepromoot kan worden, een mooie taak voor de NBV. Zoals te verwachten kwam de vraag weer op of honing gezond is. De discussie hierover zal nog wel even doorgaan. En, tot slot, wat we wel vaker bij andere testen van de Consumentenbond zien: ook bij honing kan de goedkoopste de beste zijn.

◆ *Kees van Heemert*

Bij vele imkers is het bekend dat een heg of schutting voor de bijenkasten kan voorkomen dat mensen in de buurt van de kasten gestoken worden. Op zich is het dus geen groot nieuws dat Garbuzov en Ratiëns* uit onderzoek de conclusie trekken dat je door een afscheiding voor de kasten minder gauw door een bij gestoken wordt. Maar misschien is het vanwege de toename van het stadsimkeren toch interessant om hier aandacht aan te geven. Kennis van het gedrag van uitvliegende bijen is dan een belangrijk aandachtspunt, omdat het regelmatig voorkomt dat bijenhouders in discussie raken of ruzie krijgen met omwonenden vanwege het oplopen van een bijensteek. In Engeland werd bij proeven in een bewoond gebied vastgesteld dat na plaatsing van een 2 meter hoge heg of schutting, 1 meter geplaatst voor de kasten, de bijen direct na

De lezer schrijft

Fundamentele kritiek

Hierbij zeg ik als ecologisch werkend beroepsimker en als mens van de wereld mijn lidmaatschap van de NBV per direct op. Ik blijf uiteraard lid van mijn eigen imkersvereniging in Ooststellingwerf. Hierbij een korte samenvatting van mijn overwegingen.

Een vereniging waarvan het bestuur niet open staat voor fundamentele kritiek, waarin een onduidelijke scheiding tussen winkel en vereniging bestaat en waar ook nog eens communicatie een gebrekkig onderdeel is, bijvoorbeeld over het bijengezondheidsprogramma, is niet een vereniging waar ik nog langer lid van wil zijn.

Het artikel van Henk van der Scheer, die kennelijk niet uit de

sfeer van bestrijding kan komen, in Bijenhouden nummer 7 was typisch voor deze houding. Grappig overigens dat hij van der Sluis(UvU) en Bouman (Syngenta) vlak na elkaar citeert. Kennelijk weet de heer van der Scheer niet hoe de wereld van deze bedrijven eruit ziet.

De NBV blijft wederom een beetje op LTO-niveau hangen: als we de systemische middelen niet meer mogen gebruiken zijn we weer genooddaakt om oude bestrijdingsmiddelen te gebruiken. Hoezo innovatief? Ik vraag mij soms af of er een belangenverstremming bestaat tussen de NBV en dit soort bedrijven. Denk ook aan de positieve benadering van de NBV m.b.t. de imkers die daar werken voor zaadverbetering,

lees: monopolieposities in vorige nummers van Bijenhouden. Ik zie niet in op welke manier de NBV fundamenteel imkers, bijen en vooral onze leefomgeving steunt of het moet zijn op de wijze zoals Syngenta dat doet.

Nu ja, ieder zijn keuze. We leven nog in een vrij land. Ik ga voor de Omslag.

Sjoerd Bonnema

De Kleine Salamander
Vogelrijd 11, 8428 HJ Fochteloo

Opmerking van de redactie:

Wij leven inderdaad in een vrij land en dat is een groot voorrecht. Maar daarvoor is ook nodig dat men meningen die afwijken van de eigen overtuiging respecteert. Veronderstellingen

zijn in dezen uit den boze.

Wij van de redactie maken ons ook zorgen over de uitwerking van neonicotinoïden. Henk van der Scheer betoogt in zijn artikel dat neonicotinoïden niet de oorzaak van bijensterfte zijn, maar wel degelijk een effect hebben op bijvoorbeeld muggenlarven in het oppervlaktewater en daarmee indirect op de vogelstand. Ook wij vinden dat emissie ervan naar het oppervlaktewater niet kan, dat de sector daarmee op moet houden en de overheid beter dient te controleren. Het gevaar bestaat echter dat bij een verbod op neonicotinoïden andere, oude, middelen weer zullen worden toegestaan in een dosering die voor honingbijen veel gevaarlijker is. ●

or kasten vermindert steekrisico

het verlaten van de kast veel hoger uitvliegen. Een te hoge afscheiding van 2,2-2,5 m werkt averechts doordat de gemiddelde vlieg-hoogte 1,6-2,0 m is. Ook werd het steekgedrag gemeten, waarbij een significant verschil met de controlekasten zonder afscheiding werd vastgesteld. De bijen hebben wel een aantal dagen nodig om zich na plaatsing van de afscheiding aan de nieuwe situatie aan te passen. Interessant is dat bijen een schutting met openingen van 14 bij 14 mm ervaren als een ondoordringbare afscheiding en dus niet door de openingen vliegen. Groter moeten de gaten echter niet zijn. Uit eigen ervaring weet ik dat het gebruik van kippengaas ook prima werkt. Met een paar lange bamboestokken waartussen het gaas zit, is goedkoop en gemakkelijk een afscheiding te maken. Voor de bijen is er het voordeel van een

beter microklimaat voor de kast, doordat er minder wind langs de kasten waait. Voor de burens biedt een heg het voordeel dat de kasten niet meer zo opvallen. ●

Kees van Heemert

* Garbuzov, M. en Ratnieks, F.L.W., 2014. **Lattice fence and hedge barriers around an apiary increase honey bee flight height and decrease stings to people nearby.** *Journal of Apicultural Research* 53(1):67-74.

Van den Berk bomen: ook voor bijen

Het assortiment van Van den Berk omvat 1750 bomen en heesters van middelgrote tot zeer grote maten. Daaronder zijn er vele waar bijen van houden zoals Tetradium, Koelreuteria, Heptacodium, Tilia en nog vele andere soorten. Bomen waarbij iedereen zich thuis voelt...

Van den Berk
Boomkwekerijen
Nurseries Baumschulen Pépinières

Donderdonk 4 | 5492 VJ Sint - Oedenrode | Tel. 0413 - 480 480
www.vdberk.nl | info@vdberk.nl

De lezer schrijft

De overheid zijn wij

Als eerstejaars imker kan ik er niet over uit hoe geweldig ik de beginnerscursus verzorgd door de afdeling Vriezeven vind, en ook het blad Bijenhouden en dan de studiedag in Beilen op 8 november jl.

De voorzitter van de NBV, Jan Dommerholt, sprak in Beilen een openingswoord. Er moet mij daarover iets van het hart. Hij gaf er duidelijk blijk van dat hij vindt dat de overheid in gebreke is gebleven bij de bestrijding van Amerikaans Vuilbroed (AVB). Dat stoort mij. De overheid zijn wij. Wij als imkers dragen de verantwoordelijkheid.

Er zijn regels opgesteld waardoor een overheidsinstelling bepaalde maatregelen kan nemen. Maat-

regelen die bepaald zijn door onszelf. Regels om te controleren, en die dan gebruikt worden om bepaalde maatregelen te treffen, maar die uiteindelijk van ons zelf afkomstig zijn.

Hoe gaat dat in de praktijk in zijn werk? De imker geeft aan dat er ziekte op zijn stand heerst en de overheid kan dan een vervoersverbod instellen. Maar mij lijkt het logisch dat we als imker zelf het probleem gaan oplossen, want dat kan een aan regels gebonden instantie niet. Wat die wél kan is toezien of wij de regels goed toepassen. Doen wij dat niet, dan kunnen wij daarop aangesproken worden.

Als wij met z'n allen willen dat een ambtenarenapparaat alles voor ons

gaat regelen, controleren en oplossen, moeten we nog veel meer belasting gaan betalen. Ik bepaal liever zelf hoe ik mijn Euro uitgeef. Ik denk dat ik dat veel efficiënter kan dan een ambtenarenapparaat. Wel vind ik het belangrijk dat iemand die zich niet aan de regels houdt, bijvoorbeeld als het gaat om de meldingsplicht voor ziekten, hard door de overheid kan worden aangepakt.

Endi Schaub
Dorpsstraat 84
7694 AE Kloosterhaar

Opmerking van de redactie:
Het lijkt nuttig om de gang van zaken bij uitbraak van ziekten hier nog eens over het voetlicht te brengen. Wij (de imkerorganisaties) zorgen zélf dat AVB-zieke

volken worden geruimd. Daarvoor kennen we bijengezondheidscoördinatoren, die een en ander regelen. Aangezien AVB een zeer besmettelijke ziekte is hebben we de overheid gevraagd om vervoersverboden en verplicht ruimen. De overheid heeft slechts regels opgesteld aangaande een vervoersverbod en ziet erop toe dat die worden nageleefd op 'ons' verzoek. De gedachte dat wij de overheid zijn is discutabel. Wij vormen de maatschappij en hebben een overheid aangesteld die regels mag opstellen en controleren. ●

Geen bijen meer nodig voor nieuwe amandelrassen?

Jaarlijks worden er in het vroege voorjaar in Californië, als de amandel gaat bloeien, ruim 1,5 miljoen bijenvolken voor de bestuiving in de boomgaarden geplaatst. Zowel voor de telers als voor de bestuivingsimkers is hiermee een groot belang gemoeid. Het grootste aandeel in de wereldproductie van de amandel komt uit Californië. Het bericht dat er zelfbestuivende rassen in de maak zijn zal vooral daar de gemoederen bezig houden. Het bericht kwam van de Universiteit van Adelaide in Australië waar men na jaren van plantenveredeling een

nieuw amandelras heeft gekweekt dat geen bijen meer nodig heeft. Men heeft teeltmateriaal van een amandelboom uit Italië gebruikt waarbij spontane zelfbestuiving was geconstateerd. Het persbericht meldt zelfs dat er binnenkort in Australië plantmateriaal voor de praktijk beschikbaar komt. De zoektocht naar nieuwe rassen, die niet meer afhankelijk zijn van honingbijen, is ook ingegeven vanwege de angst dat er in de toekomst mogelijk door varroa en door ziekten onvoldoende bijenvolken voor de bestuiving zouden zijn. En-

kele jaren terug kwam uit Spanje eveneens het nieuws van zelfbestuivende amandelrassen, maar van een doorbraak in het onderzoek aldaar is nog niets vernomen. Ook niet vanuit Californië waar de prioriteit ligt bij het ontwikkelen van rassen die later bloeien om daarmee minder van extreme weersomstandigheden afhankelijk te zijn, gunstig voor zowel telers als bijen*. Ook al zijn de nieuwe amandelrassen zelfbestuivend, dan nog kunnen bijen, tenminste gedeeltelijk, nodig blijven. We zien dit bijvoorbeeld bij de bestuiving van tomaat.

De tomaat is een zelfbestuiver en al meer dan dertig jaar worden bij de teelt hommels en honingbijen ingezet. Als het gebruik van deze bestuivers te duur of te lastig zou zijn dan waren er allang nieuwe tomaतरassen ontwikkeld die geen insectenbestuiving nodig hebben. We moeten daarom afwachten of de amandelen in de toekomst zonder bijen geproduceerd kunnen worden. ● *Kees van Heemert*

* Traynor, J., 2014, *Stretching out almond bloom*. American Bee Journal 154(1):29-30.

De lezer schrijft

Plastic in honing?

In Bijenhouden nummer 7 vraagt u zich in het voorwoord af hoe het komt dat er plastic in honing zit. Helaas is het antwoord heel eenvoudig. Dat komt door het fijnstof. En dan met name het fijnstof van technische aard. Dat wil zeggen: fijnstof dat door mensen is geproduceerd. Het fijnstof komt op de bloemen en als bijen het stuifmeel verzamelen nemen ze het fijnstof mee. Fijnstof is heel erg klein, kleiner dan 0,10µm (1 µm, ofwel micrometer, is een miljoenste meter).

Waar komt het fijnstof vandaan?

De natuurlijke bronnen zijn onder andere vulkanen en woestijnzand. Het door mensen geproduceerde fijnstof kan van alles zijn, zoals uitlaatgassen, vooral door injectietechnieken van verbrandingsmotoren. Of dat nu diesel- of benzinemotoren zijn maakt niet uit. Ook de veel geprezen nanotechnologie produceert veel fijnstof.

Waar bestaat fijnstof uit?

Het zijn de kleinst mogelijke deeltjes van een materiaal. Bijna ter grootte van een molecuul. Ook plastic, dat overal op de wereld in de vorm van plastic zakken rond

slingert, produceert door slijtage fijnstof. De materialen zijn zo sterk dat ze niet uit elkaar vallen in de oorspronkelijke elementen zoals natuurproducten dat wel doen. Hout wordt opgegeten door schimmels en valt zo helemaal uit elkaar. Die elementen kan de natuur dan weer gebruiken om andere 'producten' te maken. Plastic vervalt tot hele kleine plastic deeltjes die altijd blijven bestaan.

Kunststof bijenkasten leveren naar mijn mening een gevaar op voor het milieu. De kunststof zal nooit vergaan en als fijnstof verder op aarde blijven. Vergeet niet dat kunststoffen hormoonbeïnvloedende eigenschappen hebben. Zo worden vissen tweeslachtig door plastic. Zie hiervoor de film Die Chemie Falle (www.youtube.com/watch?v=bbgXQjIF_Cs). Ik zal op deze plaats niet een hele bouwbiologische¹ lezing geven over uw vraag waar het plastic vandaan komt. Dat is een goed onderwerp voor een artikel in Bijen.

Pieter Hennipman

www.eco-wise.eu
+31-20-7370032

Opmerking van de redactie:

Helaas is het antwoord niet zo eenvoudig als de schrijver suggereert. Het gaat namelijk niet om fijnstof maar om microscopisch kleine plastic deeltjes die in honing gevonden worden. En het gaat erom dat er iets meer van die deeltjes in honing zitten dan in gewone lucht. Op zich is dat niet verwonderlijk omdat bij het proces van honing maken uit nectar veel water (zonder plastic deeltjes) verdampt wordt. De nanotechnologie staat los van fijnstof, want daarbij gaat het om 1000x kleinere deeltjes.

Dat kleine plastic deeltjes in het milieu het gevolg zijn van afbraak en slijtage van de grote hoeveelheid plastic die we produceren en gebruiken lijdt geen twijfel. Het is ook juist dat hout compleet kan worden afgebroken tot eenvoudige organische stoffen, CO₂ en water en dat plastics maar moeilijk volledig afbreekbaar zijn. Maar dat daardoor speciaal kunststofkasten een gevaar voor het milieu zouden zijn gaat wel wat ver. Ook de opmerking dat kunststoffen hormoon-beïnvloedende eigenschappen hebben is twijfelachtig. Juist deze biologisch inerte stoffen

hebben weinig effect op hormonen en hun werking. In het YouTube-filmpje wordt slechts gesuggereerd dat vissen tweeslachtig kunnen worden door kunststoffen in het water.

Laten we wel alert blijven op stoffen die ons milieu kunnen vervuilen, maar ons niet van de wijs laten brengen door vermeende effecten die niet echt wetenschappelijk bewezen zijn. ●

¹ Uit Wikipedia:

Bouwbiologie is de leer van de leefomgeving binnen in relatie tot de mens. Er wordt onderzoek gedaan naar welke factoren van invloed zijn op een neutraal, stress veroorzakend of ziekmakend leefklimaat. Dat kunnen invloeden van binnen en buiten het gebouw zijn en het gebouw zelf. Bouwbiologie stelt de relatie tussen architectuur, cultuur, milieu en mens centraal. De Duitse professor Dr. Anton Schneider ontwikkelde de wetenschap en leer door integraal naar deze factoren te kijken. Snel bleek dat het welbevinden en de gezondheid van bewoners onder vele verschillende oorzaken staan waarvan grote delen samenhangen met het ontwerp, de locatie en de gebruikte materialen in een huis of gebouw.

BioNext is de ketenorganisatie voor biologische landbouw en voeding, en heeft veel ervaring opgebouwd in advieswerk tussen producent en controlerende instantie zoals Skal. Biologisch is dé manier om lekker en divers eten te produceren met respect voor de natuur, zonder chemische bestrijdingsmiddelen of kunstmest. Behalve eten kan het ook om katoen gaan, of verzorgingsproducten. Het gaat altijd om leven: om producten afkomstig van planten of dieren.

De zes imkers op bezoek bij Ludger Klinker, bioland-imkerij bij Oldenburg (Duitsland). Foto: Arjen Sluiman.

Binnenkort weten we of de vraag met ja kan worden beantwoord

Is biologisch imkeren in Nederland mogelijk?

Klaas Sluiman

De consument raakt in totale verwarring door uitzendingen van de Keuringsdienst van Waarde en artikelen in de lokale pers over de vele aanbevolen of verguisde honingsoorten. Voordat het vingertje verwijtend naar de imker gaat wijzen als het gaat om bijenziekten en residuen in honing wordt het tijd de Nederlandse imkerij aan een kwaliteitskeurmerk te helpen.

Om duidelijkheid te verschaffen aan de consument, maar ook aan de imker, heeft Skal Biocontrole voorgesteld de georganiseerde imkerij zelf te vragen een interpretatie te schrijven van de EG-verordeningen nr. 834-2007, 889-2008. En daarmee een richtlijn te bieden aan imkers die een biologische bedrijfsvoering willen opzetten. Dat kan rust geven aan het imkerfront en een paraplu bieden voor een 'alternatieve' bedrijfsvoering. De interpretatietekst is opgesteld door een groep van zes door de NBV afgevaardigde imkers, die is samengesteld op 2 oktober 2014 tijdens een oriëntatiebijeenkomst bij Skal in Zwolle. Elmar Mook, Eric van Oijen, Klaas Sluiman, Kees van den Oord, Wouter Vuijk en Leo Gensen hebben in twee sessies deze tekst opgesteld en besproken met BioNext.

De tekst is op 3 november aangeboden aan en in behandeling genomen door Skal om tot een formele Nederlandse interpretatie van de Europese wettelijke regelgeving te komen. Naar verwachting wordt deze op 17 december afgerond. Daarna volgt een beoordeling door het Ministerie van Economische zaken. Als het geheel positief blijft verlopen, zullen imkers die willen en kunnen voldoen aan de wettelijke voorschriften, in het voorjaar van 2015 kunnen omschakelen naar biologisch imkeren.

De interpretatie van de betreffende Europese Verordeningen 834/2007 en 889/2008 heeft de groep van zes niet voor echt grote problemen gesteld. Al tijdens de eerste sessie werd besloten om het wiel niet opnieuw uit te vinden en te kijken naar de richtlijnen die al functioneren in Duitsland, Denemarken en België. De opzet was om een voorstel te doen waarmee imkers, die biologisch willen gaan imkeren, daadwerkelijk de gelegenheid krijgen dat ook te doen. Of Skal en EZ de zienswijze van de groep van zes volgen moeten we dus nog even afwachten. Op de website van de NBV zijn enkele in het oog springende interpretaties weergegeven: zie www.bijenhouders.nl > actueel en media > tijdschrift Bijenhouden > aanvulling december 2014.

.....

Skal Biocontrole zet zich als toezichthouder in voor aantoonbare betrouwbaarheid van het biologische productieproces in Nederland via toezicht op de naleving van de biologische regelgeving. Biologisch is een wettelijk beschermde term. Een landbouwproduct of voedingsmiddel mag alleen biologisch heten als het productieproces aan wettelijke voorschriften voldoet. De Europese overheid bepaalt de regels, de ruim 3600 gecertificeerde bio-ondernemers leven deze na en Skal controleert hierop. Zo kan de consument er van op aan dat een biologisch product ook écht biologisch is. Skal houdt toezicht op de hele biologische keten, in opdracht van het Ministerie van EZ.

.....

Register 2014

Op auteur

Bakker, A. de	1-18
Barten, B.	2-6, 3-6, 4-6, 5-8
Beijer, I.	2-18
Blacquièrre, T.	1-29, 3-29
Bonnema, S.	8-26
Brascamp, P.	2-25
Brascamp, T.	1-3, 1-4, 2-3, 3-3, 5-29, 7-31
Bruinsma, W.	4-3, 5-3, 5-24, 5-30, 6-3, 6-11, 7-3, 7-30, 8-3, 8-8
Brus, I.	4-8, 5-10, 5-6, 7-8
Calis, J.	3-29
Caris, J.	5-12
Coo, B. de	3-23, 6-15, 7-12, 8-4
Cornelissen, B.	1-12, 4-20, 6-24, 7-25
Dommerholt, J.	1-8, 2-10, 3-18, 3-24, 4-10, 5-12, 6-16, 7-18
Dooremalen, C. van	4-20
Duchateau, M.J.	2-19
Gerwen, H. van	1-19
Gielen, F.	1-24
Grasstek, W. van	1-5, 4-26
Grotenhuis, C.	7-29
Gütz, L.	2-21, 3-4, 7-22
Heemert, K. van	1-17, 3-12, 3-25, 4-23, 4-29, 4-30, 5-4, 5-17, 5-29, 5-30, 6-12, 6-30, 7-28, 8-26, 8-27, 8-28
Hennipman, P.	8-28
Hogendoorn, E.	7-13
Hok-Ahin, C.	1-12
Iersel, M. van	2-16, 3-10
Jong, J. de	2-26
Korevaar, A.	4-4, 5-5, 6-4
Kruse, F.	7-7
Langevelde, F. van	4-20
Lemmers, P.	4-15
Moens, F.	2-12, 3-19, 7-21
Monderman, I.	1-15, 2-20, 3-22, 4-14, 5-15, 6-23, 7-23, 8-17
Müller-Engler, G.	5-23
Mutsaers, M.	1-20
Oosterveen, F.	2-18
Pohl, F.	6-8, 7-10, 8-8
Praagh, J. van	5-26
Rietveld, A.	5-13
Rutterkamp, F.	4-15
Schaub, E.	8-27
Scheer, H. v.d.	1-21, 1-22, 1-26, 1-29, 2-27, 2-30, 3-28, 4-19, 5-5, 6-4, 6-25, 6-26, 7-4, 8-12, 8-23
Schuermans, R.	4-16

Sluiman, K.	8-29
Smit, J.	1-14, 5-20
Som de Cerf, B.	3-15, 7-21
Steen, J. van der	1-12
Timmerman, A.	7-15
Tuithof, J.	3-9
Veeneklaas, R.	2-4, 2-8, 4-23, 5-17, 6-29
Velde, G. van der	2-23
Vlist, I van der	8-22
Vonk Noordegraaf, C.	3-30
Wanders, T.	2-6, 3-6, 4-6, 5-8
Zewuster, L.	8-14

Op onderwerp

A	
Afrika	2-28
Agressiviteit	6-30, 7-29
Akkie's Tuin	1-19
Amerikaans vuilbroed	
bestijding	8-27
Zuidlaren	6-29
Apps,	
algemeen	2-4
stressfactoren	4-29
B	
BD imkeren	4-26
Bedrijfsmethoden,	
BD imkeren	4-26
Beebreed volken	2-25
Bestuiving en zaadteelt	1-24, 4-24, 5-17
Bestuivingsdag 2014	2-27
Bestuivingsimkers	8-18
Bestuivingsvergoeding	1-8, 8-17
Bevruchtungsstations,	
Ameland	2-23
Schiermonnikoog	2-24
Vlieland	2-24, 2-25
Bijen op Stand,	
Arnhem	3-26
Doetinchem	8-22
Groningen	5-16
Imkervereniging Amstelland	4-18
Kinderboerderij Leiderdorp	6-21
Onder hooimijt, te Gorssel	2-22
Veenendaal	7-24
Bijenbaard	4-30
Bijengezondheidscoördinatoren	8-12
Bijenhôtels	6-29
BijenkennisNET	2-11
Bijenmakelaar	4-10, 5-12
Bijenprodukten, Nederlandse	
Commissie voor	1-17
Bijenradar	4-29
Bijenweetjes	6-23
Bijkersgilde	6-22
Biologische omgeving	6-4
Bloemzaadteelt	1-22, 2-30
Boekbesprekingen,	
Bijen opnieuw belicht	1-17
Bijenplanten: Nectar en Stuijmeel	

voor Honingbijen	5-30
De Fascinerende Wereld van de Bij	5-29
Die Dunkle Biene	7-29
Een Verhaal met een Angel	7-31
Guesten van Bijenhôtels	6-29
Königinnenzucht	4-28
Niet zonder elkaar	5-29
Bovenlattenkast	1-20
Broed,	
detectie	1-25
Broednest,	
temperatuurregulatie	7-28
Buckfastbij	2-23
C	
Carnica	2-24
Congressen,	
Bijengezondheid 2014	2-9
IMYB	7-22
Stuijmeelproject	7-7
Cursussen,	
beginners	8-7
2013	1-10
bestuiving	6-18
Frankrijk	1-18
geslaagden	8-20
keurmeester	6-20
koninginnenteelt	2-19
leraar bijenteelt	6-18
specialist bijenprodukten	6-20
D	
De Bijenkorf	5-29
De Rit	4-12
Depots,	
algemeen	2-13
Digitale wereld,	
Imkernieuws	1-4
Mijn Bijenhouders	7-18
NBV	2-11
Dispuut,	
"Red de bij"	6-16
Dracht,	
groenbemesters	6-26
Drachtplanten	
appel	3-28
amandelboom	8-28
bloembollen	5-13
boekweit	6-11
liguster	4-19
paardenbloem	2-8
struiklavatera	7-12
struikmahonie	8-10
zonnebloem	5-4
Duits-Nederlandse samenwerking	5-20
DWV	8-23
E	
Ethiek	4-4, 5-4
F	
Fossielen,	
Imkereimuseum, Gescher	1-21
Frankrijk	1-18
Fysiologie,	
ontgiftig	1-29

G		L		Sterfte,	
Gastvrij voor de Bij	2-26	Landelijke Open Imkerijdag	2-12	algemeen	7-4
Genetica	5-26	Lattenkast	1-20	winter-	1-12, 2-16, 8-13
Gewasbeschermingsmiddelen	1-30, 5-19, 7-4	rectificatie	2-20	Studiedag	
Goed Geschoten,		Lavendelolie	6-30, 7-29	Beilen	8-3
bloembollen	8-19			Suppressed Mite Reproduction (SMR)	5-26
chocoladesculptuur	2-15	M			
Darwinvink	1-25	Markten en beurzen,		T	
Macedonië	6-31	Beesd	1-16	Task Force for Systemic	
Golzkast	2-21, 6-8, 7-10, 8-8	Boxtel	4-17	Pesticides	7-6
Grensstreek	1-14	honing	4-8	Texel	7-15
Groene omgeving,		Materialen,			
Margraten	1-26	moerrooster	2-28	V	
		warmtescan	1-25	Varroa,	
H		Mierenzuur	8-12	algemeen	5-22
Hommels	2-28, 7-31	Moerrooster	2-28	bestrijding	1-12, 2-16, 6-31, 7-4, 8-13
Hond,		Moraal	4-4, 5-4	combinatie met DWV	8-23
ziektenspeurhond	7-17	Musea,		Duitsland	8-13
Honing,		Ecopoll	4-16	celmaat	4-29
biologische	7-3	Imkereimuseum, Gescher	1-21	en natuurkast	1-5
en plastic	8-28			en volksgrootte	4-20
handel	6-12, 7-28	N		Varroagevoelig Hygiënisch	
keuring	8-26	Natuur	6-4	Gedrag (VSH)	5-26
kwaliteit	6-12	Natuurbouwkast	1-5	Virussen,	
op de markt	4-8	NBV,		algemeen	2-29
productieprobleem	6-12	Algemene Ledenvergadering	2-11	plantenvirus in bijen	2-29
verkoop aan huis	7-8	website	2-11	VS	7-28
verkoop online	5-10, 6-6	NECTAR	5-24		
verontreiniging	5-30	Neonicotinoïden	1-30, 7-4, 8-24	W	
I		O		Warmtescan	1-25
IJsland	7-13	Onderzoek,		Websites,	
rectificatie	8-17	bijenmakelaar	4-10, 5-12	NBV	2-11
IMYB	7-22	Ontgifting	1-2	Woning,	
In Memoriam,		Ontwikkelingslanden	5-24	bovenlattenkast	1-20
Piet Muntjewerf	4-11	Open Imkerijdag 2014	4-10	Golzkast	2-21, 6-8, 7-10, 8-8
Imkerverenigingen,				korf	6-15
Amstelland	4-18	P		natuurbouwkast	1-5
Hellendoorn	4-15	Personen,		WUR,	
Laren-Blaricum	7-27	Jörn Copijn	7-18	ziektediagnose	6-24
Inwintering	7-21	Grard van Eerd	1-9	Z	
Italië	7-25	Berend Hoving	7-19	Zaadcoating	5-19
		Ardine Korevaar	8-7	Zaadteelt	1-22, 2-30, 4-23, 5-17
J		Leven, L. van 't	5-24	Zaaiactie De Bijenkorf	5-29
Jeugdactiviteiten	2-21, 7-22	N. Meboer	1-9	Ziekten en plagen,	
Juridische aspecten	4-4, 6-25	Piet Muntjewerf	4-11	bijengezondheidscoördinator	8-12
		Piet Reiling	2-13	Amerikaans vuilbroed	6-29, 8-27
K		Henk van der Scheer	8-7	besmetting wilde insecten	2-28
Kleding	1-24, 2-29	Plastic in honing	8-28	kleine bijenkastkever	7-25
Kleine bijenkastkever	7-25	Politiek	1-8	speurhond	7-17
Koning Willem Alexander	4-15	Praktijk,		Varroa	1-5, 1-12, 2-16, 4-20, 4-29, 5-22,
Koninginnenteelt,		algemeen	1-4	5-26, 6-31, 7-4, 8-13, 8-23	
algemeen	2-6	PUM	5-24	virussen	2-29, 8-23
bevruchtungskastjes vullen	4-6	R		virussen algemeen	2-29
bruidsvlucht	5-8	Rectificaties,		WUR	6-24
cursussen	2-19	2013 foto	2-20	Zorgimkerij	8-4
doppenmethode	2-18	2014 (boven)lattenkast	2-20	Zwarte bij	7-15, 7-29
invoeren	5-8	2014 IJsland	8-17	Zwermbehandeling,	
overlarven	4-14			natuurkast	1-5
rond de geboorte	4-6	S		Zwermen,	
spelling	2-20	Selectie	5-26	bijenbaard	4-30
Koninginnenteeltdag 2015	8-19	Spanje	8-14		
Korfvlechten	6-15	Spuitschade	6-25		
Kritiek	8-26	Standplaats	8-27		
Kunst,		Steekrisico	8-27		
“Sunqueen”	4-14				

Bijenbehuizing onder de loep!

De Werkbij:
professionele
imkerij en
groothandel.

Als imker vindt u
bij ons alle kennis
en producten die
u nodig heeft.

Van harte welkom
in Emst,
Haarlem, Rhenen,
Veenendaal,
en Westland.

Wij zijn er voor
bijen én mensen

op de
Startdag 2015

voor de Nederlandse Imkerij

Zaterdag 21 februari in Rhenen

10.00u - 16.00u

- Overzicht van de vele typen bijenbehuizing
- Delen van kennis en ervaring
- Gezelligheid, enthousiasme en ontmoeting!

Van harte welkom!

Imkerij de Werkbij
Noordelijke Meentsteeg 18
3911 SE RHENEN
0317 - 612942

www.dewerkbij.nl
info@dewerkbij.nl

Nederlandse Bijenhoudersvereniging

Secretariaat

Grintweg 273, 6704 AP Wageningen | t 0317 422422 | f 0317 424180

e secretariaat@bijenhouders.nl | i www.bijenhouders.nl

iban NL62ABNA0539042897 | bic ABNANL2A

iban NL07INGB0000846801 | bic INGBNL2A

Openingstijden ma t/m vrij: 10.00-14.00 u.

Opgeven voor Imkernieuws: www.bijenhouders.nl/media/imkernieuws

Het Bijenhuis (winkel)

Grintweg 273, 6704 AP Wageningen

t 0317 422733 | e bijenhuis@bijenhuis.nl | i www.bijenhuis.nl

iban NL78ABNA0539042900 | bic ABNANL2A

iban NL26INGB0000823276 | bic INGBNL2A

Open: dinsdag t/m vrijdag 8.30-17 u. (1 mrt.-1 okt. ook zaterdag 8.30-13 u.)

Bijen@wur (PRI) | Centraal Meldpunt Bijenziekten

Pb 16, 6700 AA Wageningen | Droevendaalsesteeg 1 6708 PB Wageningen

t 0317 486001 | e bijen@wur.nl | i www.bijen.wur.nl

(ma t/m vrij van 9-17 uur, op afspraak)

Spuitschade of vuilbroed melden

Spuitschade melden via t 0800-0488 of info@vwa.nl of (bedrijven) via

vwa.nl/organisatie/melden_voor_bedrijven

Gevallen of vermoedens van Amerikaans vuilbroed (AVB) melden bij:

NVWA (AID), meldpunt Dierziekten t 045 5463188

De jaarkleuren zijn als volgt voor de jaren eindigend op

0/5: | 1/6: | 2/7: | 3/8: | 4/9:

Bestel nú al uw bijenbollen via onze webwinkel of e-mail

Actie: 2 zakken voor €15

yes!

NBV
BIJENHUIS

www.bijenhuis.nl

Grintweg 273, 6704 AP Wageningen
bijenhuis@bijenhuis.nl